
ZESZYTY NAUKOWE WYŻSZEJ SZKOŁY PEDAGOGICZNEJ
W BYDGOSZCZY
STUDIA PEDAGOGICZNE z. 24

EDMUND TREMPAŁA

OD SZKOŁY ŚRODOWISKOWEJ DO SZKOŁY USPOŁECZNIONEJ

Wprowadzenie

Społeczeństwo oczekuje, aby przestrzeń życiową dzieci, młodzieży i dorosłych ludzie tworzyli dla ludzi. Uwzględnienie tych społecznych oczekiwań ma doniosłe znaczenie w rozwoju systemu oświatowego. We wszelkich procesach edukacyjnych należy uczynić jeszcze wiele, aby oświata skutecznie włączyła się w wyrównywanie możliwości pełnego uczestnictwa ludzi w życiu gospodarczym, społecznym i kulturalnym. Szczególnie dzisiaj należy tworzyć warunki sprzyjające wielostronnemu rozwojowi osobowości ludzkiej, likwidowaniu wszelkich dyskryminacji i uprzywilejowań, wyrównaniu różnic między miastem a wsią, likwidowaniu pracy niekwalifikowanej itp.

Oto niektóre uwarunkowania pedagogicznych działań, które mogą i powinny być podjęte przez system edukacji: 1) zapewnienie społeczeństwu pomyślnego bytowania, co może być spełnione przez wychowanie i kształcenie producenta i konsumenta (wymaga to nauczania ludzi przedsiębiorczości, solidnej świadomej pracy, charakteryzującej się wysoką wydajnością i jakością); 2) ukazanie mechanizmu tworzenia warunków, w których społeczeństwo rozwijać się będzie w pokoju

i współpracy międzyosobniczej oraz wspólnoty społecznej; 3) zapewnienie wielostronnego rozwoju społeczności przez ustawiczny wzrost sił wytwórczych; 4) wobec postaw naruszających normy moralne i obyczajowe należy projektować rozwiązania zapobiegawcze, bowiem przez wychowanie można wpływać na eliminowanie przyczyn, które wywołują wielorakie negatywne zjawiska społeczne; podstawowym zadaniem wychowania powinno być rozwijanie uczuć i postaw demokratycznych. Tę sferę rozwoju człowieka można osiągnąć między innymi przez głębokie powiązanie z życiem kraju, ze społeczeństwem, ze środowiskiem społecznym, przez rozbudzanie umiłowania wolności i niepodległości, a równocześnie wpajanie poczucia solidarności z ludźmi walczącymi o lepszą, sprawiedliwszą perspektywę życia bez względu na jego przynależność organizacyjną i światopoglądową, narodową i rasową).

Przedstawione ukierunkowania praktyki edukacyjno-wychowawczej nie wyczerpują zagadnienia. Stanowią niejako zapowiedź potrzeby przekształcenia działań edukacyjnych.

Rozwój społeczeństwa we wszystkich dziedzinach działalności wymaga głębokich przemian w świadomości i postawie ludzi. Wielką rolę w tym zakresie może spełnić oświata, której działalność polega na upowszechnianiu wykształcenia ogólnego i zawodowego oraz realizowaniu określonych celów wychowawczych zapewniających jednostkom wielostronny rozwój i pomyślną egzystencję, a społeczeństwu więzi kulturalne łączące jego przeszłość historyczną z teraźniejszą i budową pomyślnej przyszłości oraz przygotowanie jednostki do samorealizacji i uczestnictwa w tworzeniu wartości kulturowych.

Nasza rzeczywistość wymaga, aby odpowiedzialność za poziom wychowania i kształcenia ponosiło całe społeczeństwo. Wynika to m.in. z tego, że zacierają się granice między domeną działalności szkoły, a tym co nazywamy wychowaniem równoległym.

Ta sytuacja wymaga, aby szkoła funkcjonowała inaczej. W naszym rozumieniu powinna być szkołą otwartą na to wszystko, co się dzieje w jej najbliższym i dalszym środowisku, ażeby lepiej i pełniej przygotowała swoich wychowanków do aktywnego udziału w życiu narodu i państwa.

Szkoła wymaga ustawicznych modernizacji. Doświadczenia polskie w tym zakresie zasługują na uwagę. Wielkie nadzieje na zmianę pracy szkoły upatrywano już w przeszłości historycznej, akcentując łączenie pracy szkoły ze środowiskiem lokalnym i współdecydowaniem społeczeństwa o szkole. Tej problematyce zamierzam poświęcić moje rozważania. Celem jest ukazanie wybranych polskich doświadczeń w tej dziedzinie, które mogą być wykorzystane w pracach nad szkołą uspołecznioną-usamorządowaną, która obecnie przeżywa swoisty renesans.

I. Współdziałanie szkoły ze środowiskiem

Problematyka współdziałania szkoły ze środowiskiem nie była i nie jest w Polsce nowa. Zagadnienie to było już w okresie międzywojennym przedmiotem zainteresowania naukowców i praktyków. Szczególną jednak popularność zdobyło w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych. Obecnie idea powiązania pracy szkoły ze środowiskiem także nie straciła wiele na swej aktualności. W licznych publikacjach (rozprawach teoretycznych i pracach empirycznych) znajdujemy teoretyczne podstawy koncepcji szkoły środowiskowej. Wiele stanowisk teoretycznych i wniosków wyprowadzonych na podstawie badań empirycznych zasługuje na ich przypomnienie, by mogły stać się bodźcem do dalszych rozważań i ewentualnych wdrożeń w tej dziedzinie. W tej części naszych rozważań zamierzam prześledzić genezę i rozwój szkoły środowiskowej. Szczególną uwagę poświęcę ukazaniu oddziaływań na środowisko lokalne w Polsce okresu Drugiej Rzeczypospolitej i społecznego poparcia dla twórczych inicjatyw współdziałania szkoły ze środowiskiem w Polsce Ludowej oraz niektórych propozycji rozwiązań modelowych.

1. Oddziaływanie szkoły na środowisko lokalne w okresie międzywojennym w Polsce

W Polsce okresu międzywojennego system szkolnictwa był zróżnicowany. Twórcze inicjatywy w poszukiwaniu oryginalnych i przydatnych szkolnictwu innowacji w bliskim związku ze środowiskiem nie zawsze znajdowały wsparcie ze strony ośrodków decydenckich. Wszelkie próby nowatorskie czynione w zakresie wzmacniania więzi szkoły z życiem (a pojawiające się już w Związku Radzieckim i w USA) napotykały wielkie trudności. Wzrastająca wraz z rozwojem społecznym izolacja wychowania szkolnego z całokształtu codziennych spraw życia społecznego niepokoiła postępowych pedagogów, socjologów i psychologów. Wielu działaczy społecznych tak na wsi, jak i w mieście, podjęło próby przetwarzania środowiska lokalnego przez pracę szkoły i nauczyciela. Jako reakcja przeciwko oderwaniu szkoły od życia powstały różne próby wiązania tej instytucji ze środowiskiem, ze szczególnym uwzględnieniem jej oddziaływania na społeczność lokalną. Szkoła, zwłaszcza w środowisku wiejskim, okresu międzywojennego, stawała się często ogniskiem oświaty, nie ograniczała się do pracy z uczniami w zamkniętej klasie szkolnej.

Odważną działalność w tym zakresie podjął nauczyciel i agronom Michał Sjudak ze wsi Turkowice, który stworzył system dydaktyczno-wychowawczy szkoły zrodzony z potrzeb środowiska lokalnego¹, a szkołę uczynił ośrodkiem kultury w środowisku. Ponadto Jan Bednarz podjął się opracowania programu dla szkoły współpracującej ze środowiskiem.² Szczególną uwagę zwrócił na to, aby szkoła zajęła się kształtowaniem właściwych stosunków między rodzicami a dziećmi oraz organizacją warunków wychowawczych w domu, a od środowiska domagał się większego zainteresowania szkołą (kształtowaniem przez nią osobowości dzieci). J. Bednarz zaproponował, aby szkołę zajmującą się szerszą działalnością w środowisku nazwać szkołą otwartą.

Uaktywnianie się tych sił znajdowało naukowe oparcie i było ukierunkowane doświadczeniami pedagogicznymi USA, Wielkiej Brytanii, Związku Radzieckiego (m.in. S.T. Szackiego) oraz wy pływało z wyników własnych badań nad środowiskowym zdeterminowaniem procesów rozwojowych, wychowawczych i pracy szkoły w warunkach ówczesnego społeczeństwa.³ Chodzi tu szczególnie o badania M. Librachowej i H. Radlińskiej. M. Librachowa zwróciła uwagę m.in. na swoiste cechy psychiki dziecka oraz właściwości określonych środowisk i w tym kontekście ujawniła nieprzystosowanie działalności szkoły do zadań, które powinna spełniać. Natomiast H. Radlińska w swoich badaniach zajęła się przede wszystkim współdziałalnością między planową pracą wychowawczą a wpływami środowiska.⁴ Podkreślała zdecydowanie potrzebę zmiany środowiska przez szkołę. Ten postulat znajdował swe uzasadnienie w stosowanym przez H. Radlińską pomiarze środowiska przez ustalenie wskaźników i mierników wpływów środowiskowych. Na podstawie wyników własnych badań domagała się uwzględnienia w pracy szkolnej warunków i potrzeb środowiska lokalnego, a szczególnie tych, które wpływają na powodzenia i niepowodzenia szkolne ucznia, dostrzegania rozbieżności ról, jakie pełni dziecko w rodzinie i szkole oraz koordynowanie pracy szkoły z odpowiednimi instytucjami społeczności lokalnej.⁵ W konkluzji można stwierdzić, że H. Radlińska w całości kształcie swoich badań ukazywała konieczność przemian szkoły w stosunku do środowiska, które powinny się dokonywać dzięki reorganizacji samej szkoły i ścisłego współdziałania obu środowisk. Zaś przetwarzanie środowiska łączyła ściśle z problematyką pracy kulturalno-oświatowej i opiekuńczo-wychowawczej.⁶ Także socjologowie w okresie międzywojennym zajęli się problematyką oddziaływania szkoły na środowisko i środowiska na szkołę. Mianowicie - F. Znaniecki⁷ i J.St. Bystroń⁸ skierowali swe zainteresowania na omówienie kryzysu szkoły oderwanej od życia w warunkach ówczesnej cywilizacji. Wyprowadzili oni to zjawisko z ogólnych prawidłowości rozwoju społecznego. Jednocześnie wskazali, jakie warunki trzeba spełnić, aby zmienić panującą sytuację.⁹ F. Znaniecki pod-

kreślił znaczenie, w aspekcie socjologicznym, planowanego i zorganizowanego powiązania szkoły ze środowiskiem, co wymagałoby dokonania istotnych reform społecznych.

Na kryzys szkoły tradycyjnej izolowanej od środowiska (jako funkcję ogólnego kryzysu społecznego) zwrócił także uwagę J.St. Bystron w swojej rozprawie "Uspołecznienie szkoły...". Uzasadnił on potrzebę powiązania programów nauczania z życiem, zróżnicowania nauczania, znaczenie rozmieszczenia szkół odpowiednio do potrzeb lokalnych i regionalnych. Domagał się także włączenia szkół w życie pozaszkolne swych uczniów, a ponadto zaproponował, aby szkołę uczynić narzędziem polityki społecznej dążącym świadomie do realizacji określonego programu przebudowy społecznej.

Jakkolwiek koncepcja F. Znanieckiego i J.St. Bystronia nie została szerzej podchwyczona, to jednak skłaniała do działania pionierów. Wpływała na przezwyciężenie modelu szkoły tradycyjnej oraz pobudzała do działania organizacje humanitarne, które niosły pomoc szkole i młodzieży upośledzonych środowisk. Na szczególną uwagę w okresie międzywojennym zasługuje Związek Nauczycielstwa Polskiego, który swą uwagę skierował na pracę nauczycieli oraz rolę szkoły w środowisku. Temu zagadnieniu wiele miejsca poświęcił IV Kongres ZNP w roku 1939. W swoim wystąpieniu Cz. Wycech (B. Chróścicka, J. Bednarz) mówił m.in., iż "szkoła powszechna przyczyni się do rozwoju oświaty i kultury swego środowiska, poprzez: 1) wychowanie uczniów związanych z tym środowiskiem; 2) udział szkoły w przejawach życia społecznego i kulturalnego środowiska. Wychowanie społeczno-obywatelskie osiągają nauczyciele przez poznanie swego środowiska, swej klasy społecznej, narodu i Państwa oraz powiązania środowiska z tymi grupami społecznymi. Tę łączność winien podtrzymać program oparty ... na materiale zaczerpniętym z życia i pracy własnego środowiska".¹⁰

Zasadę współdziałania szkoły ze środowiskiem wyrażono w licznych projektach i eksperymentach wychowawczych¹¹, a także integracji wychowawczej i organizowaniu opieki wychowawczej nad dziećmi i młodzieżą w czasie wolnym od zajęć. Znaczne osiągnięcia w zintegrowaniu działań opiekuńczo-wychowawczych należy przypisać Robotniczemu Towarzystwu Przyjaciół Dzieci dzielnicy Żoliborz w Warszawie.¹²

Jak wynika z tego ogólnego przeglądu doświadczeń i opracowań teoretycznych, idea więzi szkoły ze środowiskiem w okresie międzywojennym upowszechniała się zbyt wolno. Jednak wszelkie projekty i eksperymenty oraz próby integracji działalności szkoły i środowiska pozaszkolnego zapoczątkowały rozwój szkół środowiskowych.

2. Społeczne poparcie dla twórczych inicjatyw współdziałania szkoły ze środowiskiem w PRL

Problem związku szkoły ze środowiskiem był aktualny w Polsce Ludowej. W początkowym okresie, w nowych warunkach ustrojowych i społecznych, istniejący system oświaty był przedmiotem licznych dyskusji wśród decydentów edukacji, nauczycieli i teoretyków wychowania. Spory dotyczyły kształtu ideologiczno-politycznego szkoły, poszukiwań w zakresie ustalenia i określenia metod wychowania socjalistycznego oraz określenia wizji nowej socjalistycznej szkoły. Problematyka szkoły środowiskowej zaczęła coraz bardziej dojrzywać dopiero w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych naszego stulecia. Wielką zasługę w tym zakresie wniósł zespół pracowników naukowych Katedry Pedagogiki Społecznej Uniwersytetu Warszawskiego i Łódzkiego, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Gdańsku oraz wielu pedagogów i socjologów. Ponadto liczne zespoły nauczycieli (podnoszących kwalifikacje zawodowe systemem studiów zaocznych i wieczorowych) podejmowały próbę wiązania szkoły ze środowiskiem. Wyniki badań naukowych i praktyka w tej dziedzinie znalazły swoje miejsce w Ustawie o rozwoju systemu oświaty i wychowania w PRL z 15 lipca 1961 r., która m.in. sankcjonowała: "...udzielenie pomocy pracującym rodzicom w opiece nad dziećmi" oraz "... zacieśnienie więzi szkoły z życiem i jej aktywny udział w ogólnym podnoszeniu kultury w społeczeństwie".¹³ Ustawa ta akcentowała potrzebę współdziałania szkoły z rodziną, organizacjami młodzieżowymi i społecznymi oraz z zakładami pracy i innymi siłami społecznymi środowiska lokalnego. Ten akt prawny był ogromnie ważny dla rozwoju koncepcji szkoły środowiskowej. Jednak formy współdziałania pozostały w decyzjach ministra oświaty, co ograniczało autonomię szkoły. Problematyka integracji szkoły ze środowiskiem pozaszkolnym była podejmowana w licznych pracach teoretycznych i empirycznych przez pedagogów i socjologów, choć nie byli oni bezpośrednio zainteresowani tworzeniem koncepcji czy określaniem modelu szkoły środowiskowej. W swoich refleksjach pedagogicznych nad wizją polskiej szkoły, np. szkoły wychowującej, opiekuńczej, twórczej, aktywnej czy też otwartej, tworzyli teoretyczne podstawy funkcjonowania szkoły środowiskowej. Na szczególną uwagę zasługują prace B. Suchodolskiego^{13a}, J. Szczepańskiego¹⁴, R. Wroczyńskiego¹⁵, A. Kamińskiego¹⁶, W. Okonia¹⁷, Cz. Kupisiewicza¹⁸, S. Kowalskiego¹⁹, Z. Kwiecińskiego²⁰, H. Muszyńskiego²¹, J. Wołczyka²², M. Winiarskiego²³, K. Przecławskiego²⁴, T. Wilocha²⁵ i innych.

Autorzy Ci wskazywali, że w dziedzinie wychowania społeczeństwo nie zaspokoi swoich potrzeb za pośrednictwem pojedynczej instytucji edukacyjnej, nawet najbardziej rozbudowanej. W realizacji celów kształcenia i wychowania

wiodącą rolę powinna spełniać szkoła, ale nie osiągnie ona zamierzonych zadań, gdy będzie funkcjonowała w osamotnieniu, w izolacji od środowiska pozaszkolnego, bowiem cała przestrzeń życiowa człowieka stanowi swoiste środowisko wychowawcze. Udowadniali, iż pełny rozwój osobowości dzieci i młodzieży stanowi aspekt wszelkich oddziaływań i wpływów edukacyjnych. Młode pokolenie kształci się przez kontakt z różnymi instytucjami oświaty formalnej i nieformalnej oraz dzięki bardzo różnorodnym czynnikom społecznym. W licznych pracach teoretycznych, poświęconych problemom wychowania i modelom systemu oświatowego, znajdujemy uzasadnienie konieczności współdziałania szkoły z rodziną, organizacjami społeczno-politycznymi, instytucjami kulturalnymi, zakładami pracy, środowiskami zamieszkania itd. W sposób przekonujący ukazywali pozaszkolną rzeczywistość edukacyjną jako niezwykle korzystną dla szkoły i ucznia, ponieważ zasób informacji, jaki zdobywają uczniowie ze źródeł pozaszkolnych jest duży. Nawet jeśli informacje te są fragmentaryczne lub powierzchowne, mają zazwyczaj znaczną siłę sugestywną, a ponadto w jakimś stopniu poszerzają lub uzupełniają wiedzę szkolną albo wykraczają poza obligatoryjny program szkolny.

Wielu pedagogów i socjologów wskazywało na potrzebę zmian w funkcjonowaniu szkolnictwa, które powinno polegać m.in. na stopniowym przekształcaniu tradycyjnej szkoły nauczającej w szkołę wychowującą, opiekuńczą i ściśle powiązaną ze środowiskiem. Opowiadali się za szkołą otwartą na to wszystko, co dzieje się w jej najbliższym i dalszym środowisku. W nazwie szkoła "otwarta", "środowiskowa", "całodzienna" widzieli nowy model placówki oświatowej, która powinna podjąć współdziałanie ze wszystkimi pozaszkolnymi siłami społecznymi i twórczymi. W tej otwartości na środowisko i jej sprzęgnięciu z całą pozaszkolną przestrzenią życia dzieci i młodzieży dostrzegali cechę nowoczesnej szkoły.

3. Istota szkoły środowiskowej (w świetle badań diagnostyczno-prognostycznych)

Znamienną cechą lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych oraz pierwszej połowy lat osiemdziesiątych było zacieśnienie się więzi nauk pedagogicznych z praktyką oświatową. Liczne zespoły pracowników nauki wspólnie z nauczycielami podejmowały wysiłki zmierzające do opracowania różnych koncepcji szkoły środowiskowej, weryfikacji założeń tych koncepcji i wdrażania w praktyce najbardziej optymalnych rozwiązań w tej dziedzinie. Wyniki tych poczynań zostały omówione w stosunkowo bogatej literaturze naukowej. Niektóre doświadczenia i poglądy na szkołę środowiskową warto przypomnieć, chociażby ze względu na ich aktualność.

J. Mikulski określił szkołę środowiskową jako "taki typ szkoły, który jest placówką wiodącą w wychowaniu środowiskowym, inspirującą cały system opiekuńczo-wychowawczy, kulturalno-oświatowy i rekreacyjno-kreatywny, współdziałającą z organizacjami młodzieżowymi i społecznymi dorosłych, z zakładami pracy, placówkami kulturalnymi, zdrowotnymi, handlowo-usługowymi i integrującą poczynania wszystkich zainteresowanych. Szkoła środowiskowa - zdaniem J. Mikulskiego - to placówka związana z całokształtem życia środowiska lokalnego, jego historią i potrzebami społeczno-ekonomicznymi, a także kulturalno-oświatowymi. W strukturze organizacyjnej szkoły środowiskowej wyodrębnił ośrodki decyzji, ośrodki działania wychowawczego i ośrodki informacji. Przedstawił także ich zakres działania. Na przykład ośrodek działania wychowawczego - wg J. Mikulskiego - to każda grupa dziecięca lub młodzieżowa działająca na zasadzie samorządu na określonym terenie pod opieką instruktora i wspierana stałą lub doraźną pomocą dorosłych.²⁶

Według T. Wilocha dla szkoły środowiskowej charakterystyczne jest to, że: 1) organizuje ona pracę wszystkich uczniów, a jednocześnie współdziała z rodzinami i wszystkimi instytucjami w środowisku wychowania pozaszkolnego; 2) organizacja pracy w szkole obejmuje przede wszystkim zajęcia lekcyjne i pozalekcyjne w zakresie niezbędnym do osiągnięcia pełnej sprawności kształcenia; 3) w procesie kształcenia stosuje się zróżnicowanie zadań wychowawczych w szkole pod kierunkiem nauczyciela, umożliwiając uczniom wybieranie problemów odpowiadających ich uzdolnieniom i zainteresowaniom; 4) do realizacji programu pracy dydaktyczno-wychowawczej i opiekuńczej w szkole wykorzystuje się w ciągu całego dnia nie tylko sprzęt zgromadzony w budynku szkolnym oraz na boisku, lecz także urządzenia znajdujące się w instytucjach oświatowych, kulturalnych i społecznych w środowisku; 5) w szkole zespół pedagogiczny stanowi jeden kolektyw bez stałego podziału na nauczycieli i personel opiekuńczo-wychowawczy (światlicowy, placu zabaw), a do współpracy powołuje się specjalistów z innych instytucji, zwłaszcza rodziców uczniów i absolwentów szkoły; 6) programy pracy pozalekcyjnej w szkole są uzgadniane z przedstawicielami uczniów i rodziców, a w miarę potrzeby także z kierownictwem innych instytucji w środowisku; 7) rodzice mogą korzystać z pomocy pedagogicznej szkoły i pozaszkolnych instytucji oświatowo-wychowawczych w środowisku; 8) działalność pedagogiczna szkoły i współdziałających z nią instytucji pozaszkolnych podlega nadzorowi władz oświatowych, powołanych do koordynowania realizacji celów wychowania socjalistycznego w społeczeństwie wychowującym.²⁷

Systematyczne badania empiryczne nad szkołą środowiskową prowadził J. Wołczyk i M. Winiarski wraz z zespołem. Ich prace studyjne i badawczo-proje-

które zostały opublikowane w licznych pracach zwartych i rozprawach pomieszczonych w czasopiśmie ogólnopolskich. J. Wołczyk i M. Winiarski uznają za szkołę środowiskową taką placówkę, która: 1) proces dydaktyczno-wychowawczy opiera w głównej mierze na zasobie doświadczeń społecznych dzieci i młodzieży, podejmuje wysiłki w celu inspirowania tychże doświadczeń u dzieci i młodzieży, kładzie szczególny nacisk na własną aktywność uczniów w organizowanym procesie dydaktyczno-wychowawczym, przede wszystkim pobudzając ich motywację, co w konsekwencji uatrakcyjnia i unowocześnia proces kształcenia; 2) realizuje powszechną funkcję opiekuńczo-wychowawczą przez roztaczanie stałej i troskliwej opieki nad nauką dziecka, wyrównuje braki spowodowane opóźnieniami w rozwoju psychicznym dziecka, kompensuje braki strukturalne środowiska rodzinnego, organizuje czas wolny dzieci i młodzieży w godzinach pozalekcyjnych, przedłużając w miarę potrzeby czas swojej działalności; 3) optymalnie jest powiązana ze środowiskiem lokalnym - wykorzystuje to środowisko jako naturalny teren swojej działalności dydaktyczno-wychowawczej, mobilizuje siły społeczne tego środowiska do realizacji swoich zadań programowych, rozwija szerokie współdziałanie z rodziną, placówkami wychowania pozaszkolnego i organizacjami społecznymi (samorządem mieszkańców, TPD, TKKF itp.); 4) jest wiodącą placówką w organizowaniu środowiska wychowawczego w rejonie zamieszkania, co znajduje wyraz w inspirowaniu i stymulowaniu sił społecznych środowiska dla realizacji zadań opiekuńczo-wychowawczych szkoły, a także w zaspokojeniu potrzeb społeczno-kulturalnych społeczności lokalnej; 5) pełni funkcję koordynatora wszelkich poczynań opiekuńczo-wychowawczych w miejscu zamieszkania.²⁸

M. Winiarski ustawicznie korygował swój pogląd na model szkoły środowiskowej. Wśród licznych koncepcji scharakteryzował szkołę środowiskową w sposób następujący: 1) spełnia cztery podstawowe funkcje: kształcącą, wychowawczą i "środowiskową"; 2) kształci, wszechstronnie wychowuje i rozwija opiekę nad dziećmi, młodzieżą i dorosłymi, opierając się na naukowych podstawach współczesnej wiedzy o wychowaniu; 3) ramy procesów kształcenia, wychowania, opieki rozszerza na środowisko lokalne i ponadlokalne, włącza i wykorzystuje siły społeczne środowiska do realizacji zadań pedagogicznych; 4) jest organizatorem lokalnego systemu wychowania, stając się jego wiodącym ogniwem; 5) sama jest wychowującym się systemem pedagogicznym o ściśle sprzężonych ze sobą, wzajemnie warunkujących się procesach: kształcącym, wychowującym, opiekuńczym.²⁹

W. Polmiński opowiada się za szkołą środowiskową, która inicjuje, koordynuje i organizuje kształcenie i wychowanie w ścisłym kontakcie ze środowiskiem pozaszkolnym. Za szkołą środowiskową uznaje taką placówkę dydaktyczno-wy-

chowawczą, która w środowisku lokalnym jest organizatorem wychowania przez: 1) włączanie i aktywizowanie środowiska rodzinnego, pozaszkolnych placówek wychowania; 2) współdziałanie ze środowiskiem rodzinnym, rówieśniczym, pozaszkolnymi placówkami wychowawczymi i organizacjami społecznymi; 3) wprowadzanie działalności oświatowej na rzecz środowiska, w tym różnorodnych form pedagogizacji rodziców; 4) koordynowanie poczynań dydaktycznych i opiekuńczo-wychowawczych funkcjonujących środowisk wychowawczych; 5) współpracę z różnymi instytucjami, a zwłaszcza z zakładem pracy z najbliższego otoczenia szkoły.³⁰

M. Jakowicka określa szkołę środowiskową jako instytucję, która w realizacji swych zadań funkcjonuje w ścisłej współpracy ze środowiskiem w rozwiązywaniu wszystkich problemów dydaktyczno-wychowawczych, jest otwarta na dokonujące się przemiany i treści życia środowiska i uwzględnia je w całości swej działalności, wpływa na podnoszenie ogólnej i pedagogicznej kultury społeczności lokalnej, inspiruje, integruje i koordynuje środowiskowy system wychowania.³¹

K. Czajkowski szkołę środowiskową postrzega jako placówkę, która przyjmuje na siebie rolę inspiratora i koordynatora wszelkich poczynań i oddziaływań środowiska wychowawczego w jej najbliższym otoczeniu, która stosując odpowiednie formy działania organizuje dzieciom i młodzieży wolny czas pozalekcyjny, umożliwia im kształtowanie zainteresowań i uzdolnień, inicjuje prace społeczne swoich wychowanków w środowisku, ułatwia im odrabianie lekcji i zapewnia pomoc w nauce, dożywianiu, integruje cały system oddziaływań opiekuńczo-wychowawczych na terenie środowiska wychowawczego. Szkoła środowiskowa, w rozumieniu K. Czajkowskiego, powinna przypominać dom kultury o bardzo złożonej działalności edukacyjnej, społeczno-wychowawczej, kulturalnej i rekreacyjnej.

Problemy powiązania szkoły ze środowiskiem, organizacji środowiska wychowawczego w miejscu zamieszkania za pośrednictwem szkoły podjął zespół Katedry Pedagogiki Społecznej WSP w Bydgoszczy pod kierunkiem E. Trempały.³² Szkoła środowiskowa w poglądach E. Trempały - jest instytucją, która wykorzystuje całą społeczną rzeczywistość i placówki w tej społecznej rzeczywistości występujące. Istotę szkoły środowiskowej określa następująco: 1) proces dydaktyczny i wychowawczy opiera na doświadczeniach zdobytych przez dziecko w środowisku jego życia; 2) wdraża młodzież do kształcenia ustawicznego (uczy poczucia powinności i samorozwoju); 3) kształtuje i przekształca środowisko społeczne w funkcjonujące celowo środowisko wychowawcze; 4) inspiruje i rozwija wielostronną pracę wychowawczą z młodzieżą pozaszkolną; 5) wyzwała samorządność i inicjatywę młodzieży; 6) ściśle współdziała z domem rodzinnym; 7) współdziała ze wszystkimi pozaszkolnymi siłami społecznymi na rzecz wychowania;

8) w działalności opiekuńczo-wychowawczej i oświatowo-kulturalnej wśród dzieci, młodzieży i dorosłych pełni przemiennie funkcję wiodącą, wspomagającą i akceptującą (w rejonie szkolnym, osiedlu, miasteczku i wsi); 9) koordynuje i inspiruje działalność wychowawczą różnych instytucji i organizacji; 10) diagnozuje potrzeby opiekuńczo-wychowawcze i oświatowo-kulturalne środowiska wychowawczego w szkole i poza szkołą.

Koncepcja szkoły środowiskowej była weryfikowana w konkretnych warunkach dwóch szkół podstawowych (nr 36 i 39 w Bydgoszczy). Eksperyment dostarczył bogatych informacji na temat niezbędnych warunków urzeczywistnienia koncepcji szkoły środowiskowej. Co z tego wynikło dla praktyki oświatowej? Otóż nie usiłowano określać gotowego wzoru szkoły środowiskowej, gdyż każda szkoła funkcjonuje w innym - często niepowtarzalnym środowisku lokalnym. Zwracano uwagę, iż panujący tam złożony układ wpływów i bodźców, wymaga zróżnicowanego współdziałania wielu czynników, działalność wychowawcza wymaga indywidualnego planowania ze względu na zróżnicowanie poszczególnych środowisk (różna struktura społeczna mieszkańców, odmienne tradycje, nawyki, postawy dążenia, motyw, zainteresowania, rozmaite zbiorowości społeczne - różniące się często poziomem wiedzy, poziomem moralno-społecznym oraz możliwości kadrowe, lokalowe i terenowe organizatorów tego wychowania). Stąd też program i kształt szkoły środowiskowej nie może być jednakowy czy też uniwersalny dla wszystkich środowisk. Kierunki i formy pracy powinny zawierać te elementy, dzięki którym można osiągnąć konkretne cele wychowawcze. Wykorzystując propozycje modelowe, wiedzę i inwencję twórczą nauczycieli należy organizować szkołę środowiskową stosownie do możliwości i potrzeb lokalnych. Z doświadczeń lokalnych wynika, że tworzenie szkoły środowiskowej należy rozpoczynać od pojedynczych elementów, by w końcowej fazie uzyskać model optymalny. Doświadczenia wykazały, że stosunkowo łatwo można ukształtować szkołę środowiskową, organizując pracę ze środowiskiem "dośrodkowo", "odśrodkowo" i na zasadzie działalności "rozszerzonej". Oto zwięzłe przykłady takiej działalności szkoły w środowisku.

Działalność dośrodkowa

Szkoła może organizować po skończonych lekcjach dla dzieci i młodzieży swego rejonu zajęcia na terenie wewnątrzszkolnym. Dotyczy to szczególnie organizacji zajęć dla dzieci na boisku, placu zabaw, w świetlicy, sali gimnastycznej i klasie przy wykorzystaniu personelu pedagogicznego i wychowawców społecznych. Równocześnie szkoła może być udostępniona mieszkańcom i instytucjom

pozaszkolnym. W ten sposób szkoła może stać się ośrodkiem skupienia życia społeczności lokalnej. Umożliwi to spotkanie się ludzi dla podnoszenia ich kultury pedagogicznej, umiejętności współżycia społecznego, wymiany poglądów na sprawy młodzieży, mody, skali ocen, organizowania pracy, zabawy oraz sportu i wychowania fizycznego. Szkoła może skupiać na swoim terenie doświadczonych ludzi do prowadzenia zajęć w kołach zainteresowań, w zespołach artystycznych, technicznych, manualnych, krajoznawczo-turystycznych, sportowych, gospodarczych oraz w świetlicach, zespołach wyrównawczych przy dożywianiu dzieci, w organizacji harcerskiej itd. Działanie to może poprawić warunki życia dzieci, młodzieży i dorosłych, spowodować by w wyniku tej pracy byli oni lepsi, bardziej moralni, a rodzice i działacze społeczni bardziej kompetentni i skupieni wokół szkoły.

Wszelkie prace powinny mieć charakter planowy, a nauczyciele muszą być także przygotowani do prowadzenia diagnozy i terapii społeczno-wychowawczej. W szkołach należałoby powołać pedagogów zajmujących się koordynacją prac, doradców w psychologii szkolnej i innych specjalistów. Wyznaczeni nauczyciele mogliby organizować rewalidacyjne zabiegi grupowe, odpowiadać za właściwe spożytkowanie szkolnych placówek i urzędzeń opiekuńczych (komitet rodzicielski, komitet opiekuńczy i inne instytucje, świetlice, kolonie letnie i zimowiska, pomocnicze nauczanie indywidualne, półinternaty, dożywianie, gabinet lekarski, dentystryczny, praca higienistki szkolnej, wspieranie samorządu, kół zainteresowań, organizacji młodzieżowych).

Działalność odśrodkowa

Szkoła może działać w swoim rejonie wszędzie tam, gdzie dziecko przebywa po zakończonych lekcjach. Aktywność ta może polegać na inicjowaniu działalności w miejscu ich zamieszkania lub na pozyskiwaniu środków sił społecznych do działań wychowawczych w tym środowisku. Działalność odśrodkowa to również oddziaływanie na siły społeczne, które nie podlegają kontroli szkoły, to współpraca ze wszystkimi instytucjami funkcjonującymi w rejonie szkoły w celu podjęcia działań zjednoczonych dla realizacji celów wychowania. W tym celu szkoła wspólnie z siłami społecznymi powinna rozpoznawać potrzeby środowiskowe w zakresie wpływów wychowawczych i w wyniku wspólnego ustalenia potrzeb może inspirować organizowanie placów zabaw, podwórek do gry i zabawy, świetlic środowiskowych, zabaw i sportu, konkursów itp. Równocześnie może pomagać w programowaniu zajęć świetlicowych i na placach zabaw oraz interweniować podczas niewłaściwego zachowania się młodej generacji i dorosłych w rejonie szkoły

poprzez kontakt np. z TPD, komitetem rodzicielskim, samorządem osiedlowym itp. Oprócz tego może odwiedzać wspólnie z siłami środowiska lokalnego te środowiska rodzinne i pozarodzinne, które stanowią zagrożenie dla prawidłowego rozwoju dzieci i młodzieży, może organizować harcerskie drużyny podwórkowe, pomagać samorządom osiedlowym oraz brać aktywny udział w zebraniach środowiskowych, organizowanych dla mieszkańców rejonu szkoły.

Działalność środowiskowo-rozszerzona

Polega na organizowaniu działalności wychowawczej tak na swoim terenie, jak i poza nim. Szkoła może kierować całą działalnością pozalekcyjną lub inspirować ją oraz stawać się ośrodkiem kultury i oświaty w swoim rejonie. Podstawowe kierunki działania mogą być następujące: 1) tworzenie korzystnych warunków dla współdziałania dzieci, młodzieży i dorosłych, poprzez które będą rozwijały się szczególnie: uspołecznienie, koleżeństwo i przyjaźń, zainteresowania, zamiłowania i uzdolnienia młodej generacji oraz utrwały wartości wyniesione ze szkoły; 2) podejmowanie starań, by dzieciom, młodzieży i dorosłym zapewnić należyte warunki do kulturalnego spędzenia czasu wolnego od nauki i pracy; 3) kierowanie grupami rówieśniczymi w różnych formach samorządności; 4) tworzenie odpowiednich warunków do uprawiania sportu i turystyki; 5) tworzenie odpowiednich warunków do uprawiania sportu i turystyki; 6) zapewnienie dzieciom i młodzieży właściwej opieki w zakresie pracy domowej ucznia przez organizowanie różnych form pomocy, obejmowanie dzieci opieką podczas pracy rodziców; 7) zapobieganie sytuacjom zagrożenia bezpieczeństwa osobistego i prawidłowego kształtowania się osobowości (organizowanie warunków, które zagwarantują dziecku indywidualność i uspołecznienie w celu przygotowania do samodzielnego i odpowiedniego wypełniania zadań); 8) przygotowanie do samodzielnego gospodarowania terenem gry, podwórkiem, itp.; 9) przekształcenie i modyfikowanie stosunków społecznych, gospodarczych i kulturalnych w środowisku; 10) prowadzenie kształcenia pedagogicznego szerokiego ogółu mieszkańców i grup społecznych podejmujących się wychowania środowiskowego; 11) wspólne planowanie pracy wychowawczej w środowisku; 12) koordynowanie i inspirowanie różnorodnych poczynań wychowawczych, itp. Szkoła więc winna stać się terenem różnorodnej działalności wychowawczej wykraczającej daleko poza czynności lekcyjne. Szkoła może i powinna doskonalić swoje środowisko wewnętrzne, jak i zewnętrzne, obejmując wpływem swój teren. W tej działalności nauczyciele powinni mieć świadomość tego, że efekty pracy wzrastają, gdy ich działalność przestaje ograniczać się do zajęć klasowo-lekcyjnych, a rozszerza się na szereg zajęć pozalekcyjnych, na różne

kontakty ze środowiskiem, w którym dzieci i młodzież występują zarówno w roli obserwatorów życia społecznego i konsumentów korzystających z kulturalnych instytucji, jak i w roli obiektywnych uczestników tej rzeczywistości.

x x x

Terminy "szkoła środowiskowa", "szkoła otwarta" były używane zamiennie, gdyż ich zakresy znaczeniowe w zasadzie się pokrywały, a analiza konkretnych form codziennej praktyki pedagogicznej nie ujawniła istotnych różnic między nimi. W literaturze naukowej - jak to wykazaliśmy wyżej - spotyka się wiele określeń szkoły środowiskowej (otwartej). Na przykład W. Okoń podaje następujące określenie: "szkoła środowiskowa jest to szkoła, zwykle podstawowa, będąca ośrodkiem oddziaływania na środowisko lokalne - osiedla, wieś - zarówno za pośrednictwem uczniów, jak i przez bezpośrednią współpracę z dorosłymi, a jednocześnie korzystająca w swej pracy wychowawczej z pomocy środowiska". Szkoła środowiskowa realizuje szersze od przeciętnych szkół zadania wychowawczo-dydaktyczne, kulturalno-oświatowe i opiekuńcze wobec młodzieży szkolnej i dorosłych, a przy tym wiąże je ze społeczno-kulturalnymi i gospodarczymi potrzebami środowiska.³³ Natomiast w definicjach zaproponowanych m.in. przez J. Mikulskiego, T. Wilocha, M. Winiarskiego, J. Wołczyka, E. Trempałę akcentuje się dodatkowo, że szkoła środowiskowa może być inicjatorem, organizatorem i koordynatorem lokalnego systemu wychowania w określonym terytorialnie środowisku. Na przykład J. Włodarczyk szkołę środowiskową - otwartą postrzega w kilku układach. W pierwszym Jego ujęciu szkołę otwartą pojmuje jako ośrodek integracji pracy oświatowo-wychowawczej, który inicjuje, koordynuje i organizuje kształcenie i wychowanie w całym jego przebiegu - integruje poczynania wszystkich środowisk wychowawczych. Szkoła otwarta w swej działalności lekcyjnej i środowiskowej wykorzystuje doświadczenia wychowanków, zdobyte w środowisku ich życia oraz organizuje warunki do pomnażania tych doświadczeń, które sprzyjają rozwojowi osobowości dziecka.³⁴ W innym ujęciu szkołę otwartą określa jako placówkę dydaktyczno-wychowawczą, która w środowisku lokalnym jest organizatorem społeczności wychowującej przez: 1) włączanie i aktywizowanie środowiska rodzinnego, rówieśniczego, pozaszkolnych placówek wychowawczych, organizacji społecznych wokół szeroko pojmowanego procesu wychowania; 2) współdziałanie ze środowiskiem rodzinnym, rówieśniczym, pozaszkolnymi placówkami wychowawczymi i organizacjami społecznymi; 3) organizowanie i eliminowanie czynników i działań negatywnych z wychowawczego punktu widzenia; 4) koordynowanie poczynąń dydaktycznych i opiekuńczo-wychowawczych funkcjonujących środowisk wychowawczych.³⁵ W jeszcze innym miejscu J. Wołczyk za szkołę otwartą uznaje taką placówkę, która jest: organizatorem procesu wycho-

wania w szkole i poza szkołą; placówką wiodącą w procesie wychowania; czynnikiem integrującym wpływy wychowawcze w środowisku.³⁶

Zakresy znaczeniowe - jak już powiedzieliśmy wcześniej - określeń "szkoła środowiska" - "szkoła otwarta" w zasadzie się pokrywają. "Szkołę środowiskową" pojmujemy więc jako instytucję oświatowo-wychowawczą, wielostronnie powiązaną z życiem środowiska lokalnego i w miarę optymalnie włączającą społeczność lokalną do realizacji zadań wychowawczo-opiekuńczych. W procesie wychowania proponuje się wykorzystać aktualne treści życia społecznego, kulturalnego i gospodarczego bliższego i dalszego środowiska, wzbogacać, aktywizować i stymulować doświadczenia społeczne uczniów, integrować treści kształcenia i wychowania oraz zaspokajać potrzeby dzieci i młodzieży. Zwraca się także uwagę na potrzebę przyjęcia przez szkołę postawy aktywnego koordynatora i inspiratora, a nie biernego obserwatora pozaszkolnego życia dzieci i młodzieży.

Inicjatorzy szkoły środowiskowej wychodzili z założenia, że osobowość każdego człowieka, a szczególnie dzieci i młodzieży, kształtuje się w powiązaniu z jego otoczeniem. Wszelkie zmiany, jakie zachodzą w jego zachowaniu, wiążą się ze zmianami w otaczającym go środowisku. Stąd też zwracali uwagę na potrzebę, aby wychowanie było organizowane coraz bardziej skutecznie wszędzie tam, gdzie przebywa dziecko - w szkole, rodzinie, zespole bloków mieszkalnych, organizacjach i stowarzyszeniach społecznych, w grupach rówieśniczych, tworząc w nich kontury ośrodka opieki i wychowania.

Przedstawione doświadczenia i wyniki z badań empirycznych ukazały, że optymalna organizacja środowiska zależy od charakteru interakcji szkoły i środowiska pozaszkolnego, od charakteru współdziałania szkoły i środowiska lokalnego. Prezentowane w literaturze naukowej różne koncepcje szkoły środowiskowej nie były zalecane nauczycielom jako uniwersalne modele szkoły środowiskowej. Akcentowano bardzo silnie, iż charakter środowiska lokalnego, w którym funkcjonuje szkoła oraz poziom jej infrastruktury i organizacji warunkują przyjęcie określonej formuły "szkoły otwartej" lub wypracowanie nowej koncepcji nadającej się do praktycznego urzeczywistnienia w konkretnym środowisku lokalnym. Słowem szkoły miały mieć duży margines swobody w rozstrzygnięciu spraw związanych ze współdziałaniem szkoły ze środowiskiem pozaszkolnym.

W tej części naszych rozważań dokonaliśmy syntetycznego przeglądu stanowisk teoretycznych oraz propozycji rozwiązań modelowych dotyczących funkcjonowania szkół środowiskowych (otwartych). Różnorodne poglądy i koncepcje powiązania szkoły i środowiska oraz praktyka oświatowa w tym zakresie wprowadziła wiele ożywienia w życie szkoły. Niektóre koncepcje i rozwiązania praktyczne nie straciły na swojej aktualności, co nie oznacza, że praktyka z lat

siedemdziesiątych może być obecnie bezkrytycznie stosowana. Należy zdecydowanie odrzucić swoisty "szkołocentryzm" oraz przypisywanie szkole środowiskowej roli koordynatora i integratora lokalnego systemu wychowawczego czy utożsamiania szkoły z domem kultury. W obecnych warunkach szkoła nie jest jedyną placówką oświaty i wychowania w środowisku lokalnym - zazwyczaj funkcjonują tam jeszcze inne ośrodki kulturalno-oświatowe i opiekuńczo-wychowawcze, które aktywnie uczestniczą w pozaszkolnej edukacji młodej generacji. Ponadto istniejąca baza materialna (infrastruktura szkoły) nie pozwala skupiać na swoim terenie całokształtu form wychowania pozaszkolnego i życia społeczno-kulturalnego. Brakuje także nauczycieli przygotowanych do współpracy ze środowiskiem lokalnym. Nie można także zawęzić współpracy szkoły ze środowiskiem - do szkoły z rodziną, do form wzajemnych świadczeń - pomocy organizacyjno - materialnej itd.

Generalna idea szkoły środowiskowej, ożywiony ruch nauczycieli skupiony wokół tworzenia szkół środowiskowych oraz ich dorobek teoretyczny i praktyczny zasługuje na uwagę i może być obecnie wybiórczo spożytkowany. Sprzęgnięcie pracy szkoły środowiskowej z życiem pozaszkolnym i otwartość na jego różnorodne wpływy są nadal aktualne.

II. Współdecydowanie społeczeństwa o szkole

Hasło "szkoła uspołeczniona", "szkoła usamorządowiona", co prawda od dosyć dawna znane, ale na nowo staje się dziś aktualne w teorii i praktyce i zaczyna torować znaczący dla oświaty (szkoły) etap poszukiwań. Zagadnienie to pozostaje w ścisłym związku z ogólnospołecznym ruchem odnowy, jaki zarysowuje się w Trzeciej Rzeczypospolitej Polskiej, z demokratyzacją społecznych stosunków, odformalizowywaniem różnych form samorządności i uspołecznieniem różnych dziedzin naszego życia. Ruch ten należy uznać za ważny i potrzebny społecznie, gdyż szkolnictwo jeżeli ma się modernizować, to nie powinno znaleźć się poza nurtem tych przemian.

W szkole uspołecznionej upatruje się obecnie zwykle taką placówkę oświatową, która będzie w stanie przewyciężyć dotychczasowe braki w jej funkcjonowaniu i zapobiegnie wszystkim jej dolegliwościom. Czy taki optymizm można bezgranicznie poprzeć? Raczej należałoby zgodzić się z tymi, którzy głoszą pogląd, że szkoła uspołeczniona, to tylko pewna szansa dla postępu pedagogicznego, to stymulator innowacyjności pedagogicznej tak dla teorii, jak i praktyki szkolnej. Oświaty i szkoły nie można uspołecznić jednym aktem prawnym czy poleceniem administracyjnym lub jakimś przymusem nauczycieli i społeczności lokalnej.

Powinien to być świadomy, długotrwały proces, wymagający wiele zabiegów, cierpliwości i wytrwałości w przewyciężaniu dotychczasowych stereotypów nauczycieli, nadzoru pedagogicznego, uczniów, rodziców oraz społeczności lokalnych.

Wszelkie poszukiwania i rozwiązania praktyczne w zakresie uspołecznienia szkoły należy jednak wspierać i służyć im pomocą - szczególnie ze strony teorii pedagogiki. Jedną z form pomocy może być zwrócenie uwagi na doświadczenia i dorobek polskiej myśli pedagogicznej w tej dziedzinie. Te doświadczenia zamierzamy nauczycielom przybliżyć, aby w tworzeniu szkoły uspołecznionej wykorzystali bogactwo myśli i rozwiązań, które obecnie mogą mieć wartość aktualną. Pewne wskazówki w tej dziedzinie można czerpać z przeszłości.

1. Społeczeństwo chciało współdecydować o szkole

Zagadnienie współdecydowania społeczeństwa o szkole istnieje od dawna w polskiej myśli pedagogicznej i społecznej. W idei szkoły "uspołecznionej", "usamorządowanej" zawarty był wymóg włączenia do współdecydowania o sprawach szkoły nie tylko nauczycieli i uczniów, ale także rodziców i szerszych społeczności lokalnych, a także instytucji o szerszym zasięgu działania. Oto niektóre formy współdziałania społeczeństwa ze szkołą, które były zgłaszane w różnych opracowaniach lub realizowane w praktyce począwszy od Komisji Edukacji Narodowej aż do II Rzeczypospolitej.³⁷

Pomysły reformatorskie

Reformatorzy oświaty polskiej stosunkowo dawno zwracali się do społeczeństwa o doradzenie w zakresie funkcjonowania szkolnictwa. Już za czasów Komisji Edukacji Narodowej idea stworzenia nowego, opartego na nowych zasadach, systemu oświatowego była szczególnie żywo dyskutowana w obozie postępu, a nawet na sejmach.³⁸ Komisja Edukacji Narodowej (24 października 1773 roku) w swoim "Uniwersale" pióra F. Piramowicza wezwała rektorów i nauczycieli "w imię miłości dobra powszechnego" do przedstawienia myśli "względem poprawy nauk" i "obywatelskiej edukacji" młodzieży w kraju.³⁹ Apel do pedagogów wywoływał oddźwięk także w szerokich kołach społeczeństwa. Wpływały do Komisji Edukacji Narodowej różne pomysły. Na uwagę zasługiwały projekty F. Bielińskiego, A. Popławskiego, I. Potockiego, A. Czartoryskiego.⁴⁰

Komisja poddała je analizie i ocenie, przekształcając część z nich w przepisy postępowania praktycznego i w zalecenia wykonawcze. Ten fakt można już uznać

za pewną, choć jeszcze w niewielkim stopniu, formę aktywnego udziału społeczeństwa w tworzeniu i współodpowiedzialności za szkołę.

A. Wielopolski, dyrektor Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Królestwie Polskim, w 1862 roku skierował apel do zwierzchników szkół, profesorów i nauczycieli, o nadesłanie do Komisji uwag i wniosków dotyczących reorganizacji szkolnictwa.⁴¹ W odpowiedzi otrzymał aż 38 projektów, które usiłowano wykorzystać w praktyce oświatowej.⁴² Podejmowane próby odwoływania się do społeczeństwa o jego udział w uspołecznianiu (modelowaniu) szkoły należy uznać za bardzo pożyteczne.

Parafie szkolne

Izba Edukacyjna, naczelną władzę oświatową w Księstwie Warszawskim (1807)⁴³, starała się związać ze szkołą wszystkich mieszkańców danego terytorium lokalnego, określając ich jako "parafia szkolna" lub "towarzystwo szkolne".⁴⁴ Były to próby określenia szkole względnie wyodrębnionego obwodu szkolnego. Wyznaczony przez Izbę z góry spośród tej społeczności "dozór szkolny" złożony z dziedzica (lub zastępcy), plebana (lub pastora), z wójta (na wsi) lub burmistrza (w mieście) oraz jednego lub dwóch gospodarzy, miał za zadanie dbanie o byt materialny szkoły i nauczycieli. Z kolei do Izby Edukacyjnej należało określenie treści i metod pracy szkoły. Prawnie określono to w Ustawie z 1808 roku zatytułowanej *Urządzenie szkół miejskich i wiejskich elementarnych*.⁴⁵

O stosunku społeczeństwa do szkoły elementarnej sekretarz Izby Edukacyjnej pisał „(...) wiele gminów i gromad chętnie przyjęło Ustawę, wiele dobrowolnie między sobą ustanowiwszy opłaty wniosło prośbę o nadesłanie zdalnych nauczycieli”.⁴⁶

Podporządkowanie szkoły szefom lokalnych instytucji pozaoświatowych

J. Dietl, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego i działacz polityczny w swoich artykułach w "Czasie"⁴⁷ i innych pracach⁴⁸, z których najważniejsza to dzieło *O reformie szkół krajowych (1865-66)*⁴⁹ był zdania, że podporządkowanie szkoły potrzebom społecznym i szefom instytucji lokalnych, to dwie różne sprawy. Cierpi na tym szkoła, gdyż "za mnogie władze uniewładniają się wzajemnie i utrudniają ruch urzędowy, do bezwładności prowadzą. Władze podrzędne szkolne nie powinny być za liczne i składać się mają według naszego zdania z komisji szkolnych

obwodowych i komisji szkolnych miejscowych”.⁵⁰ Domagając się zorganizowania władzy szkolnej złożonej z reprezentantów społeczeństwa postulował, by szkołami kierowali fachowcy, a pozaszkolne siły społeczne powinny tylko ewentualnie opiniować i świadczyć usługi na rzecz szkół.

Udział społeczności lokalnych w egzaminach publicznych

W Polsce XIX wieku chętnie organizowano publiczne popisy naukowe szkół. Te popisy, inaczej zwane egzaminami publicznymi, były jednym ze sposobów wglądania społeczeństwa w życie szkoły. W 1879 roku E. Gergowicz wypowiedział się za utrzymaniem tych egzaminów głównie dlatego, aby przez nie wiązać społeczność lokalną ze szkołą. One to “stymulują kształtowanie się opinii publicznej o szkole, sprzyjają kontroli społeczeństwa nad szkołą i koniecznej do jej prawidłowego funkcjonowania krytyki ze strony społeczeństwa”.⁵¹ Zdaniem E. Gergowicza egzaminy publiczne działały na szkołę ożywczo.⁵² W roku 1890 St. Prus-Szczepanowski, galicyjski ekonomista⁵³ stwierdził, że szkolnictwo może rozwijać się, gdy wpływ społeczeństwa na szkołę istnieje. Pisał: “U nas w Polsce zawsze istniało żywe współdziałanie, żywy wpływ społeczeństwa i obywatelstwa na kierunek szkół. Ile razy taki żywy stosunek istniał, tyle razy nasze szkolnictwo rozwijało się, tyle razy służyło duchowi narodowemu. Ile razy ten stosunek ustawał, ile razy jakieś martwe formy teologiczne lub biurokratyczne owładnęły naszym szkolnictwem, tyle razy nasze szkolnictwo martwiało i przestało służyć sprawie narodowej”⁵⁴. Pogląd, że czuwanie społeczeństwa nad kierunkiem wychowawczym szkoły jest warunkiem prawidłowego jej rozwoju zasługuje w pełni na uwagę.

Stały wpływ opinii publicznej na szkołę

Już w przeszłości opowiadano się za potrzebą zależności między szkołą a konstruktywną opinią publiczną. Dostrzegano, iż brak normalnie funkcjonującej opinii publicznej nie sprzyja prawidłowemu rozwojowi szkolnictwa. Autentycznej opinii publicznej - stwierdza A. Smołański - częściej w Polsce brakowało. Na dowód przytacza pogląd w wypowiedzi z końca XIX wieku: “Jeżeli porównamy nawet tak elementarny objaw życia zbiorowego, jak istnienie opinii publicznej na Zachodzie i u nas, jeżeli zapytamy się dalej, dlaczego tam jest ona silną, pełną charakteru i mocy, u nas zaś kapryśną, chwiejną, sprzeczną, słabą i bezwolną, jedną tylko

możemy znaleźć odpowiedź: na zachodzie opinię publiczną wyrabiają i tworzą ciała zorganizowane, u nas pokątne szepty a co najwyżej koterie salonowe, ani do myślenia, ani do uczuć potężnych niezdolne”.⁵⁵ Z tego wypływa wniosek, że szkoła powinna zadbać o wytworzenie opinii publicznej. Zależy to jednak w znacznym stopniu od jej pracy wewnętrznej i współpracy ze środowiskiem lokalnym. Odpowiednio funkcjonująca w stosunku lokalnym opinia publiczna o szkole wzbogaca interakcje między szkołą i środowiskiem pozaszkolnym a w konsekwencji wzbogaca ich współdziałanie i wpływa pozytywnie na rezultaty pracy szkoły.

Wybór kierowników szkół przez nauczycieli

W 1905 roku Towarzystwo Pedagogiczne⁵⁶, jednoczące postępowych pedagogów, ogłosiło warunki postępu szkolnego, wśród których wymieniono: zawiadywanie szkołami przez społeczeństwo (poprzez wybieranych przedstawicieli) i wybór kierowników szkół z gron nauczycielskich.⁵⁷ Uznano, iż te elementy mają silny związek z uspołecznieniem szkoły. Z tego wynika, że stosowane obecnie powoływanie dyrektorów szkół z wyboru nie jest problemem zupełnie nowym. Nie ulega wątpliwości, że jest to niezbędny element demokratyzacji funkcjonowania współczesnej szkoły. Fakt ten nie wymaga szerszych uzasadnień.

Uczestniczenie rodziców w posiedzeniach rad pedagogicznych

W polskiej myśli pedagogicznej i społecznej ważne miejsce zajmował postulat uczestniczenia rodziców w radach pedagogicznych. Uważano, iż ten fakt wpłynie na wiązanie szkoły ze społeczeństwem.

Iza Moszczeńska, lewicowa działaczka społeczno-polityczna i oświatowa, uważała, że w szkolnych radach pedagogicznych powinni znajdować się przedstawiciele rodziców, którzy powinni być wybierani corocznie na zebraniach rodzicielskich. Sądziła, że w ten sposób społeczeństwo mogłoby sprawować kontrolę nad szkołą. Z kolei wyrażała pogląd, że podporządkowanie szkoły społeczności lokalnej wpłynie na większe zainteresowanie tą placówką, co spowoduje także większe wsparcie materialne ze strony społeczności lokalnej na rzecz szkoły.

Skłanianie społeczeństw do interesowania się sprawami szkoły

K. Twardowski, W. Radwan, ks. J. Gralewski, I. Moszczeńska, S. Sempołowska wyrażali przekonanie, że na braku wzajemnych związków społeczeństwa i szkoły traci i szkoła i społeczeństwo.⁵⁸

K. Twardowski⁵⁹, wybitny filozof i pedagog uważał (1907), że społeczeństwo polskie na początku XX wieku w zasadzie nie interesowało się sprawami szkolnictwa i niewiele wiedziało o sytuacji polskiej szkoły. Aby zmienić tę sytuację proponował, by nauczyciele aktywnie uczestniczyli w zebraniach organizowanych przez różne władze i organizacje, by domagali się od wybieranych i osłów pomocy w rozwiązywaniu problemów szkolnych.⁶⁰

W. Radwan w 1916 roku w pracy zatytułowanej "Ideał wychowawczy" przedstawił wizję Polski demokratycznej, która będzie "Narzędziem woli narodu", duże znaczenie przywiązując do spraw wychowania i oświaty, czemu również dał wyraz w książce "Postulaty w sprawie ustroju szkolnictwa w Rzeczypospolitej Polskiej".⁶¹

W dniach 14-17 kwietnia 1919 roku w Warszawie obradował ogólnokrajowy zjazd nauczycielski, nazwany sejmem nauczycielskim, będąc terenem starcia różnych tendencji i postaw w dziecinie szkolnictwa. Ks. Jan Gralewski, inspektor krajowy oraz W. Radwan przedstawili główne referaty, w których domagali się, aby całe społeczeństwo było odpowiedzialne za wychowanie młodzieży. Zjazd Nauczycielski postanowił m.in., aby ustrój i organizacja szkolnictwa znajdowały się pod kierownictwem i nadzorem organów państwowych i społecznych.⁶²

Iza Moszczeńska uważała, że społeczność lokalna chętniej łoży na "swoją" szkołę niż na szkolnictwo w ogóle. Opowiadała się za decentralizacją i uspołecznieniem zarządzania szkolnictwem. Traktowała demokratyczną szkołę jako konieczny warunek demokracji w ogóle. Szkoła powinna przygotować ogół ludności do demokracji, w tym celu sama musi być demokratyczna. Dowodziła, że szkoła nie zdoła zmienić społeczeństwa, ani nawet siebie uczynić doskonałą bez sprzyjających warunków.⁶³ Jej zdaniem - "Wychowanie jest częścią społecznego życia, jedną z funkcji społecznego organizmu. Chcąc zreformować wychowanie, trzeba równocześnie reformować życie - panujące poglądy, obyczaje, instytucje. Gdy społeczeństwa zrozumieją, w czym tkwią przeszkody do ich pomyślnego rozwoju, gdy odkryją ścisły związek istniejący między różnymi postaciami gnębiącego je zła, wtedy może się zdecydować tępić je od korzenia i dla nowych szkół stworzą nowe warunki bytu, aby w nich nowy typ ludzi wychowywać."⁶⁴

S. Sempołowska⁶⁵, działaczka społeczno-oświatowa i publicystka, pedagog, dodawała, że "szkoła ma mieć charakter społeczny nie tylko pod względem jej celów, ale także przez fakt współdecydowania społeczeństwa o funkcjonowaniu tej instytucji."⁶⁶

Uspołecznienie a upolitycznienie szkoły

Pojmowanie uspołecznienia szkoły jako jej upolitycznienia na użytek aktualnej ekipy rządzącej jest błędem. Fatalne skutki wychowawcze pociąga za sobą wprowadzenie do szkoły "prymatu woluntarystycznych dyrektyw politycznych nad myślą naukową i wychowawczą, nieliczenie się z psychiką, z potrzebami i możliwościami dzieci i młodzieży. Skutki są fatalne przede wszystkim dla polityków i polityki".⁶⁷

Obecność polityki w szkole była problemem już w XVIII i XIX wieku oraz w okresie międzywojennym. Jednak w postępowej myśli pedagogicznej nadmiar polityki w szkole był zawsze kwestionowany. Na przykład S. Sempołowska nie była w pełni przeciwna wiązaniu szkoły z polityką, ale zdecydowanie przeciwstawiła się angażowaniu szkolnictwa w służbie biurokracji rządowej. Potępiała takie upolitycznienie szkolnictwa, w którym celem nie jest człowiek, lecz aparat państwowy. Urzędy więc powinny mieć charakter raczej opieki szkolnej aniżeli politycznej władzy szkolnej. Według Sempołowskiej plany i programy oraz organizacja szkolnictwa wymagają pewnej swobody dla decyzji nauczycielskiej, chociaż nie wykluczała pewnego wspólnego dla szkół trzonu programowego. Uważała, że wśród społeczeństwa tyle jest systemów nauczania - ilu samodzielnie myślących nauczycieli".⁶⁸

Konsultacje projektów reform oświatowych

Cytowana już wyżej S. Sempołowska uważała (1928), że władze szkolne powinny projekty reform rzetelnie konsultować ze społeczeństwem, gdyż ta forma należy do polskiej tradycji oświatowej (KEN). Poddała krytyce praktyki stosowane przez ówczesnego ministra, który tylko pozornie informował nauczycielstwo o swoich zamiarach i konsultował je, licząc na naiwność, łatwowierność i pokorę nauczycieli, aby następnie zrzucić na ich barki coraz to nowe obowiązki bezpłatne i wymuszać nowe ofiary ze strony nauczycieli.⁶⁹

Próba pogodzenia aktywności państwa i społeczeństwa na terenie szkoły

Na zjeździe stowarzyszeń nauczycielskich w Krakowie w roku 1918 jego uczestnicy przyjęli, aby państwo kierowało całym szkolnictwem. Nie utożsamiali jednak państwa z rządem. W pełni przyznawali czynnikowi społecznemu prawo do podejmowania decyzji w sprawach szkolnych. Przestrzegano przed zbiurokratyzowaniem zarządu szkolnictwa, które zawsze niesie ze sobą obawy nadużywania szkoły do celów politycznych oraz zasklepiania się w rutynie. Uznano, że szkoła powinna wyrażać to, czego pragnie społeczeństwo tworzące. Udział czynnika społecznego zapewnia świeżość myśli, szerszy horyzont w podejmowaniu zadań szkoły.⁷⁰ Związki nauczycielskie opowiadając się za centralizacją oświaty nie wyłączały społeczeństwa z decydowania o organizacji szkolnictwa, o pracy pedagogicznej szkół oraz o ich działalności gospodarczej. W stanowisku tym kierowały się zasadą, gdy wiele czynników czyni się odpowiedzialnymi za szkołę, to praktycznie żaden z nich nie będzie za nią odpowiedzialny. Dlatego też opowiadali się za przyznaniem dużej władzy fachowym inspektorom szkolnym, a jednocześnie opowiadali się za ochroną nauczycieli przed samowolą inspektorów.⁷²

Dopływ idei wychodzących od społeczeństwa

Władysław M. Borowski, autor publikacji pedagogicznych, psychologicznych i prawnych uważał, iż w szkole powinny odzwierciedlać się ideały społeczne, idee, wartości, cele, wyobrażenia, poziom umysłowy i moralny społeczeństwa. Nawiązując do jego myśli S. Dobrowolski wyrażał pogląd, że do właściwego rozwoju szkolnictwa, potrzebne są trzy warunki: "uświadomienie ludności, odpowiednie środki materialne oraz odpowiedni nauczyciele".⁷² Ponadto S. Kwiatkowski (1925) uważał, że cele szkolnictwa mają tak duże znaczenie społeczne i narodowe, iż nie powinny być decydowane tylko wśród władz szkolnych, ale wymagają szerokiej dyskusji w społeczeństwie.⁷³ Z wyżej przedstawionych stanowisk wynika, że stosunki między szkołą a społeczeństwem były rozpatrywane nie tylko w zakresie administrowania szkolnictwem.

Uspołeczniająca funkcja szkoły

F. Znaniński opowiada się za szkołą uspołecznioną. Ma ona - jego zdaniem - służyć społeczeństwu, które ją powołało. Wychowywać jednak powinna nie tylko szkoła, ale właściwie całe społeczeństwo powinno być "wychowującym społeczeń-

stwem". Eksponował myśl, że każda grupa społeczna oddziałuje na młodych osobników, chcąc przygotować ich na dojrzałych i wartościowych członków tej grupy. Proces ich socjalizacji zawsze odbywa się drogą naturalną, przez bezpośredni udział w życiu grupy, w jej pracach, zabawach, obyczajach. Szkoła powinna wzmagać znaczenie i intensywność wpływów grupy społecznej, a nie ograniczać ich roli wychowawczej. Nauczyciel szkoły powinien tak działać, by dopełniały się nawzajem i harmonizowały różne wpływy wychowawcze, którym osobnik podlega.⁷⁴

I. Chrzanowski (1932) wyrażał pogląd, że w sprawach wychowania powinni wypowiadać się wszyscy obywatele. Suma ich wypowiedzi będzie stanowić swoistą opinię publiczną i ci, którzy kierują szkolnictwem powinni znać tę opinię i stosować się do niej.⁷⁵

Bogdan Suchodolski już w latach trzydziestych uważał, że szkolnictwu potrzebne jest zainteresowanie ze strony społeczeństwa. Obojętność ze strony społeczeństwa uczyni szkołę samotną w realizacji swoich zadań, co z kolei może mieć negatywny wpływ na efektywność jej pracy edukacyjnej. W swoich poglądach kierował się zasadą, że wychowawcą młodzieży jest nie tylko szkoła, ale całe życie społeczne i jego kierownicy.⁷⁶ Realną więź szkoły z życiem pozaszkolnym uznawał jako przewyżczenie zarządzania szkołą przez władze administracyjne.

Przekształcanie środowiska szkoły

Helena Radlińska, twórczyni pedagogiki społecznej, przyznawała oprócz szkoły, ogromną rolę wychowawczą czynnikom środowiskowym, czyli całej pozaszkolnej przestrzeni życiowej dzieci i młodzieży.⁷⁷ Opowiadała się za wykorzystaniem lokalnych wartości wychowawczych płynących na szkołę z jej środowiska, ale jednocześnie mocno akcentowała postulat przetwarzania środowiska życia ucznia. Zasadniczo chodziło jej o działanie szkoły na środowisko, ale za niezbędny uważała także odwrotny kierunek oddziaływania. Współdziałanie szkoły ze środowiskiem pozaszkolnym uznawała jako warunek powodzeń szkolnych.⁷⁸

Sprawozdania szkoły przed społecznością lokalną

W końcu lat trzydziestych pojawiły się propozycje, aby szkoła składała sprawozdania ze swej pracy przed społecznością lokalną, którą reprezentowałiby nie tylko rodzice uczniów, lecz również siły społeczne środowiska nie związane bezpośrednio ze szkołą.

Podczas zaborów i w okresie Drugiej Rzeczypospolitej głoszone liczne poglądy i podejmowano rozwiązania praktyczne, które miały zapewnić wpływ społeczeństwa na szkołę. Problematyka interakcji szkoła - społeczeństwo - szkoła była przedmiotem zainteresowania pedagogów, socjologów, nauczycieli i wielorakich sił społecznych.

Wiele poglądów, koncepcji i rozwiązań praktyków (szczególnie o charakterze organizacyjnym) zostało opisanych w dostępnej literaturze zwartej i czasopiśmiennictwie. Niektóre propozycje wiązania społeczeństwa ze szkołą, jego realnej współodpowiedzialności za szkołę jako za wspólne dobro - mogą być w pewnym zakresie wykorzystane w obecnej naszej zmieniającej się rzeczywistości polskiej. Szkoła polska przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych zmierza do uspołecznienia - usamorzadowienia. Pewne formy w tym zakresie wypracowali nasi poprzednicy, które mogą być wykorzystane w praktyce oświatowej. I w tym celu przedstawiono wybiórczo niektóre propozycje i rozwiązania w tej dziedzinie.

2. Monopol na szkołę w PRL posiadała administracja rządowa

W Polsce Ludowej szkoła była zarządzana przez państwo. Monopol na zarządzanie szkołą miała rządowa administracja centralna. Takie bezgraniczne centralne decydowanie o szkolnictwie ubezwłasnowalniało szkołę i jej nauczycieli. Na szkodliwość centralizmu w zarządzaniu, nie tylko szkołą, zwracało uwagę wiele osób zajmujących się tym problemem. W jednej ze swoich wypowiedzi na temat centralizmu O. Lange pisał: "Ci na dole nie potrzebują myśleć, skoro o niczym nie decydują - czyni to za nich góra. Ci na górze obdarzeni uprawnieniami decyzyjnymi, pozbawieni są myślenia adekwatnego od potrzeb. Po prostu nie ma nad czym myśleć, wystarczy szablon i rutyna".⁷⁹

Centralizacja, według powszechnie przyjętych definicji, polega na uniformistycznym (nawet totalitarnym) administrowaniu i kontrolowaniu przez centrum decyzyjne działalności oświatowej we wszystkich płaszczyznach. Służy powszechnej indoktrynacji preferowanych przez centrum decyzyjne naczelných wartości, ideologii i stylów życia oraz nie sprzyja zaspokajaniu zróżnicowanych potrzeb i zainteresowań, a jednocześnie hamuje rozwój inicjatyw i twórczej działalności w środowiskach. Decentralizacja charakteryzuje się rozłożeniem kompetencji administracyjnych i kontrolnych w poszczególnych regionach i środowiskach lokalnych. Sprzyja innowacyjnym doświadczeniom oraz adoptowaniem działań i treści wychowawczych do zróżnicowania potrzeb i zainteresowań oraz chroni przed uniformizmem.

Nauki prakseologiczne dostatecznie jasno uzasadniają, że szkoła jest systemem społecznym, a złożone systemy mogą funkcjonować w złożonym otoczeniu tylko wtedy, gdy zbudowane są ze względnie samodzielnych systemów cząstkowych, które same wykazują zdolność do życia i przetrwania.⁸⁰ Szkoła w PRL była całkowicie sterowana centralnie i w konsekwencji ograniczała twórcze postawy nauczycieli oraz odrywała szkołę od życia. Wszechobecny uniformizm w oświacie spowodował skostnienie życia społecznego szkoły, co w następstwie ograniczało indywidualność i twórczość.

W Polsce po drugiej wojnie światowej pojawiały się pewne apele o bliższą współpracę szkoły ze społeczeństwem. Taki akcent zawierała także "Ustawa o rozwoju systemu oświaty i wychowania w PRL z dnia 15 lipca 1961 r.". Zalecała współpracę z szerszym środowiskiem pozaszkolnym. Jednak cele, treści i formy współpracy pozostawały w decyzjach ministra oświaty. Takie usytuowanie szkoły ograniczało jej autonomię.

W celu rozpoznania potrzeb oświatowych społeczeństwa, jego aspiracji i poglądów oświatowych stosowane były konsultacje władz oświatowych i osób spoza resortu oświaty (zainteresowanych rozwojem oświaty) ze społeczeństwem. W styczniu 1971 roku powołany został Komitet Ekspertów do opracowania Raportu o stanie oświaty w PRL, który zwrócił się z apelem o zgłaszanie ekspertyz i projektów. W okresie dwóch lat Komitet otrzymał 88 ekspertyz i opracowań naukowych od 220 pracowników nauki, 223 analizy i informacje od instytucji oświatowych, gospodarczych i społeczno-politycznych oraz wykorzystał 1352 publikacje i postulaty prasowe zgłoszone na ten temat przez osoby nie związane bezpośrednio z oświatą. Komisja potraktowała je poważnie, rozpatrywała i dyskutowała z szerszym kręgiem społeczeństwa, czyniąc z nich użytek operacyjny. Rezultaty tych projektów znalazły odbicie w ostatecznym dokumencie. „Raport o stanie oświaty w PRL”⁸¹. Sam akt konsultacji można było uznać za pewną formę współdecydowania społeczeństwa o szkole. Praktyka jednak nie spełniała oczekiwań projektodawców i autorów *Raportu*. Administracja rządowa wykorzystwała w praktyce oświatowej tylko takie rozwiązania w tej dziedzinie, które odpowiadały ośrodkom decydenckim i gwarantowały centralne zarządzanie szkolnictwem. Poniechane zostały - przez resort oświaty - ambitne próby głębokiej przebudowy szkolnictwa wynikające z *Raportu*.

W lutym 1987 r. prezes Rady Ministrów powołał do życia 34-osobowy Komitet Ekspertów do Spraw Edukacji Narodowej. W jego skład weszli pracownicy nauki różnych specjalności, przedstawiciele gospodarki, techniki i kultury narodowej oraz nauczyciele reprezentujący poszczególne typy szkół. Komitet podjął opracowanie diagnozy systemu edukacji narodowej oraz wskazał główne kierunki prze-

budowy tej edukacji, ze szczególnym uwzględnieniem szkolnictwa różnych typów i szczebli. I w tym przypadku wykorzystano opinię publiczną, artykuły o problematyce edukacyjnej zamieszczane na łamach prasy, listy nadsyłane do Komitetu przez różne instytucje i nauczycieli oraz wyniki badań prowadzone w ramach Centralnych Programów Badań Podstawowych i w poszczególnych ośrodkach naukowych w kraju. Komitet przeprowadził także badania ankietowe wśród nauczycieli, uczniów i rodziców, aby uzyskać opinię na temat "wizje polskiej szkoły jutra".

Przywiązywał również dużą wagę do szerokich konsultacji środowiskowych w celu pogłębienia oceny aktualnego stanu edukacji oraz określenia warunków, kierunków i wariantów przebudowy szkolnictwa. Wiele raportów cząstkowych, poglądów i opinii o stanie i kierunkach reformy różnych dziedzin edukacji opublikowano jako podstawę do dyskusji. Końcowym efektem pracy Komitetu był "Raport o stanie i kierunkach rozwoju edukacji", w którym usytuowano szkołę jako jeden z elementów globalnego systemu oświaty. Treść Raportu wskazuje na potrzebę współdziałania szkoły z szerokim środowiskiem pozaszkolnym: np. rodziną, środkami masowego przekazu informacji, zakładami pracy, grupami wieśniaczymi i innymi placówkami wspomagającymi system szkolny. Opublikowany raport⁸¹, który powstał w wyniku studiów, dyskusji oraz konsultacji środowiskowych zbiegł się z niełatwą dla oświaty i szkolnictwa sytuacją polityczną i gospodarczą kraju i nie znalazł zrozumienia wśród polityków oświatowych i szerszej opinii publicznej, chociaż zawierał wiele interesujących rozwiązań. Szybkie przemiany polityczne i gospodarcze zachodzące w naszym kraju pod koniec lat osiemdziesiątych wymagały także innych zmian w oświacie i tego w pełni treść Raportu nie zawierała. Jednym z takich niedomagań było zapewne małe zaakcentowanie wpływu społeczeństwa, a nie tylko "urzędowych" przedstawicieli lokalnych instytucji na szkołę, co podnoszono w dyskusji nad szkolnictwem w latach 1980 i 1981.

Ruchowi szkół środowiskowych (otwartych) w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych można przypisać pewną odnowę w zakresie współdziałania szkoły ze środowiskiem lokalnym (społeczeństwem). Zwolennicy koncepcji szkoły środowiskowej wychodzili z założenia, że wychowawcą młodzieży jest nie tylko szkoła, ale całe życie społeczne. Dlatego też podejmowano próby współpracy szkoły ze środowiskiem pozaszkolnym, chociaż nie zawsze różne rozwiązania praktyczne i rozważania teoretyczne były akceptowane przez administrację rządową i ośrodki partyjne.

W roku 1988 Ministerstwo Edukacji Narodowej wydało rozporządzenie w sprawie form współdziałania rodziców i opiekunów ze szkołami i organami nad-

zorującymi szkoły. W dokumencie tym mówi się m.in.: Rodzice przedstawiają nauczycielom, dyrektorom szkół oraz organom nadzorującym szkoły opinie w istotnych sprawach szkoły, mogą dokonywać społecznej oceny pracy szkół i przedstawiać je władzom szkół oraz organom nadzorującym, a czynności te wykonują za pośrednictwem komitetów rodzicielskich.⁸³

MEN (1988) zalecało poszerzanie zadań i uprawnień komitetów rodzicielskich oraz opowiadało się za tworzeniem możliwości powoływania społecznych rad szkoły. Oczekiwało także pomocy ze strony komitetów opiekuńczych zakładów pracy nad szkołami.⁸⁴ Wszelkie dokumenty MEN (ustalenia) upodmiotowiały rodziców. Takie możliwości działania, które określiło MEN we wspomnianym dokumencie rodzice i tak posiadali. Komitety rodzicielskie i opiekuńcze nie miały prawie żadnego wpływu na kierowanie i zarządzanie szkołą, na realizację i efektywność pracy dydaktyczno-wychowawczej ani na ocenę tej pracy. Nie miały też żadnego wpływu na zakres uprawnień szkoły, stopień jej samodzielności i samorządności.

W marcu 1984 został ogłoszony, z inicjatywy Rady Krajowej Patriotycznego Ruchu Ocalenia Narodowego, Narodowy Czyn Pomocy Szkole (NCPS), jako ruch społeczny, który wytyczył sobie za zadanie działalność na rzecz poprawy warunków nauczania i wychowania oraz szeroko rozumianych edukacyjnych potrzeb młodego pokolenia. Starał się skupić w tym ruchu szerokie siły społeczne wsi i miast. Idea Czynu Pomocy Szkole była bliska nauczycielom, młodzieży i rodzicom, ponieważ główny akcent położono na gromadzenie środków materialnych na pomoce naukowe oraz budowę i rozbudowę szkół siłami społecznymi. Propagowano także ideę uspołecznienia systemu edukacji narodowej. Do wspólnych działań o lepszą szkołę dla dzieci usiłowano włączać rodziców, komitety rodzicielskie i zakłady pracy. Krajowy Komitet NCPS określił się jako rzecznik uspołecznienia szkoły. W tej sprawie zajął stanowisko w sprawie tworzenia ruchu rodziców jako ważnego elementu uspołecznienia szkoły. Czytamy w nim m.in.: "...potrzebne jest bardziej zdecydowane i konkretne uspołecznianie systemu edukacji narodowej, zwiększenie wysiłków państwa i społeczeństwa na rzecz szybszego wprowadzania zmian jakościowych w treściach i sposobach pracy szkół oraz poprawiania bazy materialnej oświaty. Konieczne jest eliminowanie wszystkich barier, które hamują samodzielność szkół, ich twórczy rozwój a także społeczne inicjatywy i zbiorową przedsiębiorczość służącą ogółowi uczniów".⁸⁵ Cennym osiągnięciem tego ruchu były także liczne inicjatywy, jak: 1) Kluby Przodujących Szkół (zrodziły się z potrzeby upowszechniania najlepszych doświadczeń w pracy szkoły); 2) Patronaty nad szkołami (mecenaty zakładów pracy nad placówkami oświatowymi); 3) Uczelnie - uczniom (współdziałanie wyższych uczelni ze szkołami w celu pracy z

młodzieżą utalentowaną); 4) Federacje Komitetów Rodzicielskich (zwiększenie siły społecznej zdolnej do skutecznego zaspokajania potrzeb oświaty w swoim środowisku); 5) Samorządność (pomoc szkole w tworzeniu samorządności młodzieży); 6) Fundacja "Pomoc Szkole" (od 1986 roku 21 zakładów pracy przekazuje część swoich zysków na realizację programu oświaty i wychowania). Najcenniejszym osiągnięciem tego ruchu społecznego było popularyzowanie potrzeby uspołecznienia szkoły przez domaganie się większego na nią wpływu i większej za nią odpowiedzialności różnych grup społecznych: nauczycieli, uczniów i rodziców, którzy wspólnie tworzą społeczność danej szkoły oraz lokalnych władz i zorganizowanych sił najbliższego szkole środowiska. Wyrażono pogląd, że poczucie odpowiedzialności wymienionych grup społecznych będzie rosła w miarę tego, jak zwiększać się będzie ich podmiotowość i możliwość samodzielnego wpływu na szkołę, jak zwiększać się będą uprawnienia lokalnych władz w zarządzaniu i finansowaniu oświaty. Głoszone idee i proponowane rozwiązania tego społecznego ruchu pomocy szkole były słuszne, lecz w znacznej części było to wyręczanie administracji państwowej (uzupełniał działania państwa, rad narodowych i administracji szkolnej, a w małym stopniu łamanie centralnych barier administracyjnych i formalno-prawnych, które hamowały uspołecznienie oświaty).

Problemy związane z uspołecznieniem szkoły w PRL znajdowały odzwierciedlenie w wielu dokumentach urzędowych, zgłoszono także liczne rozwiązania koncepcyjne w tej dziedzinie, lecz ich realizacja w praktyce napotykała na przeszkody ze strony centralnej administracji rządowej, a także ze strony wielu zespołów pedagogicznych w szkołach, które nie miały ochoty (a może przygotowania zawodowego) na szerszą współpracę ze środowiskami pozaszkolnymi. Cały proces uspołeczniania szkoły sprowadzał się raczej do składania deklaracji w postaci dokumentów urzędowych, pozorowanych dyskusji ze społeczeństwem, a tylko w małym stopniu w działaniu.

Przełom nastąpił w końcu 1988 roku, kiedy prawie równocześnie powstały trzy stowarzyszenia oświatowe o zbliżonych celach i zadaniach: Małopolskie Towarzystwo Oświatowe (Kraków), Wrocławskie Stowarzyszenie Edukacyjne i Społeczne Towarzystwo Oświatowe (o zasięgu ogólnopolskim). Członkowie tych stowarzyszeń początkowo postanowili nie zmieniać szkoły już istniejącej, ale tworzyć obok niej nową, która by rodzicom najbardziej odpowiadała. Inicjatywa Społecznego Towarzystwa Oświatowego wyszła od ludzi różnych zawodów, którzy postanowili sprawę edukacji wziąć we własne ręce.⁸⁶ Zamierzenia STO były przez administrację państwową odczytywane jako walkę z państwem, z monopolem władzy, celem obalenia dotychczasowych porządków i struktur we wszystkich dziedzinach - także w szkole.⁸⁷ W styczniu 1989 roku odbyło się I Walne Zebranie

członków Społecznego Towarzystwa Oświatowego, podczas którego przyjęto *Deklarację Programową Społecznego Towarzystwa Oświatowego*.⁸⁸ Czytamy w niej m.in. "szkoła, nawet pod zarządem państwowym, pozostaje własnością społeczną i jej główną funkcją jest służba na rzecz społeczeństwa. Uspołecznienie placówek oświatowych winno odbywać się na dwóch płaszczyznach: 1) poprzez dopracowanie się systemu wewnętrznych decyzji, podejmowanych przez tworzące szkołę społeczności; 2) poprzez zwiększenie ich autonomii wobec władz administracyjnych. Tak realizowana koncepcja uspołecznienia szkoły państwowej winna przynieść: 1) nauczycielom - prawo do podejmowania samodzielnych decyzji dydaktycznych i wychowawczych; 2) uczniom - prawo do określenia własnej roli i miejsca w szkole, prawo do modyfikowania prezentowanych im ofert edukacyjnych; 3) rodzicom - prawo do tworzenia niezależnej od władz szkolnych reprezentacji, która mogłaby stanowić o sprawach szkoły".⁸⁹ Społeczne Towarzystwo Oświatowe, jako ruch społeczny, zwycięsko torowało drogę szkołom uspołecznionym. Odniósł wiele sukcesów we wspieraniu szkół państwowych, którym były bliskie idee Towarzystwa; w zakładaniu pierwszych szkół społecznych (prywatnych); w szerokiej popularyzacji założeń ruchu w celu odzyskania kontroli społecznej nad całym systemem oświaty.⁹⁰

Zasadnicza zmiana w zakresie interakcji pomiędzy szkołą i społeczeństwem nastąpiła w latach 1989/90 wraz ze zmianami ustrojowymi państwa.

3. Uspołecznienie szkoły a wyzwianie jej spod dominacji państwa

W latach 1980/1981, w okresie masowego protestu przeciwko wypaczeniom PRL i poszukiwaniu kierunków odnowy w solidarnościowym ruchu związkowym wyraźnie zaznaczyło się stanowisko zorientowane na osłabieniu wpływu państwa na szkołę lub wręcz całkowite odłączenie szkoły od organizmu państwa.⁹¹ W pozaszkolnej dyskusji opowiadano się: 1) za odłączeniem szkół od państwa i przekazaniem ich "autorom" - specjalistom z ruchu zawodowego, 2) za osłabieniem więzi szkoły z państwem i oddaniem jej w ręce zespołów pedagogicznych (całkowicie samorządnych); 3) za ograniczeniem merytorycznego nadzoru organów państwa nad szkołą i rozszerzeniem jej ram autonomii (szkoła usamorządowiona). Wypowiadane poglądy i zgłoszone propozycje oraz kryteria szkoły przyczyniły się w znacznym stopniu do ujawniania jej niedomagań, zaniedbań w modelu programowo-organizacyjnym i jej funkcjonowaniu wewnętrznym, jak również we współdziałaniu ze społeczeństwem. Krytyczne ustosunkowanie się do szkoły przez szeroką opinię społeczną, a także przez znaczną część wychowawców profesjonalnych i pedagogów ożywiło środowisko nauczycieli i wyzwoliło wśród wielu nauczy-

cieli większe zaangażowanie sprawami oświaty i twórcze podejście do swoich powinności edukacyjnych. Wprowadzony "stan wojenny" przyhamował rozpoczęty ruch odnowy w procesie modernizacji szkoły w kierunku jej uspołecznienia. Dopiero pod koniec lat osiemdziesiątych, pod wpływem opinii społecznej, ruchu stowarzyszeń społecznych oraz artykułów prasowych⁹² zgłoszono wiele koncepcji szkoły niezależnej od centralnej administracji państwowej. Rozpoczął się proces uspołeczniania szkoły, mający w efekcie doprowadzić do tego, że będzie ona działała w kierunku osiągania celów wychowania autentycznie społecznie wartościowych, że o jej kształcie będzie decydowała nie tylko administracja rządowa czy instancje partyjne, lecz nauczyciele, uczniowie, rodzice i szeroka społeczność lokalna.

W ruch odnowy szkoły włączyło się Ministerstwo Edukacji Narodowej z chwilą powołania nowego rządu niekomunistycznego, które podjęło szereg działań zmierzających do reformowania tej instytucji społecznej. Resort edukacji uznał, że o kształcie szkoły nie będzie decydowała tylko administracja rządowa, lecz nauczyciele, uczniowie, rodzice i społeczność lokalna. A zatem szkoła ma być wkomponowana w model samorządu lokalnego, tworząca warunki do partnerskich relacji nauczyciel-uczeń, nauczyciel-rodzice-dzieci, nauczyciel-społeczność lokalna oraz stwarzająca szansę samorealizacji dla twórczych nauczycieli. Szkoła ma służyć akceptowanym przez społeczeństwo celom i ma być jednocześnie współtwórcą wartości autentycznie społecznie wartościowych. Minister podjął m.in. decyzje dotyczące: 1) zwiększenia samodzielności szkół; 2) zwiększenia na nie wpływu środowiska społecznego; 3) poszerzenia kompetencji i odpowiedzialności ogniw podstawowych i sił społecznych środowiska lokalnego; 4) ośrodka decyzyjnego, który powinien mieścić się wewnątrz szkoły z udziałem Społecznej Rady Szkoły zrzeszającej rodziców, uczniów, nauczycieli i znaczących osób ze środowiska pozaszkolnego; 5) wyborów dyrektora w drodze konkursu; 6) możliwości tworzenia programów autorskich, a jeżeli nauczyciele takich nie przygotowują, to będą realizować programy centralnie opracowane pod warunkiem, że 30% materiału nauczania opracują we własnym zakresie; 7) możliwości funkcjonowania szkół państwowych i prywatnych.

Te i inne decyzje oraz projekty ministerstwa⁹³ świadczą o decentralizacji zarządzania szkołą polską, o którą walczyli nasi historyczni poprzednicy. Wiele poglądów i zgłoszonych propozycji z przeszłości należy dokładniej poznać, aby proces uspołecznienia i usamorządowienia szkoły przekształcił się w powszechną praktykę. Cel ten będzie można osiągnąć znacznie szybciej i pełniej, gdy będziemy potrafili wykorzystać niektóre polskie tradycje i doświadczenia związane z organizowaniem w przeszłości i obecnie szkół uspołeczniionych (usamorządowionych).

x x x

Polska oświata jest obecnie w toku wielkich przemian. Wynikają one z przeobrażeń społeczno-politycznych i gospodarczych dokonujących się w naszym kraju oraz wynikające stąd zainteresowania podmiotowością człowieka. Dróg naprawy pracy szkoły poszukuje się w jej decentralizacji i uspołecznieniu. Uspołecznienie szkoły wiąże się z wyzwaniem jej spod dominacji państwa (ale nie tylko), które dotychczas miało monopol na oświatę, na pełną ingerencję w sprawę szkoły. Aktualnie nasze państwo samo oczekuje uspołecznienia szkoły. Istnieje zgoda, że szkoła jest wartością rodziny, społeczeństwa lokalnego, globalnego i dopiero w dalszej kolejności państwa. Państwo zaś powinno być raczej tylko gwarantem realizacji potrzeb edukacyjnych społeczności lokalnej i koordynatorem oświaty w skali kraju. Sama szkoła jest podmiotem tego, co się w niej dzieje. Proces uspołecznienia szkoły nie kojarzy się tylko ze szkołami prywatnymi, ale dociera również do szkół państwowych, które usiłują dążyć do uczynienia szkoły wspólnotą rodziców, uczniów i nauczycieli oraz powiązania szkoły ze środowiskiem lokalnym.⁹⁴

Hasła - "uspołecznienie" i "usamorządowienie" szkoły są wysuwane obecnie łącznie i zamiennie. Razem stanowią przeważnie opozycję w stosunku do etatyzmu i biurokracji jako właściwości nadmiernie rozbudowanych urzędów i hierarchicznych władz oświatowych wypaczających sens stosunków społecznych i ich form organizacyjnych. Mają one jednak znaczną wartość, gdyż ten hit pedagogiczny - "szkoła uspołeczniona", to etap przejściowy od szkół państwowych do samorządowych, a ich rola i znaczenie polega przede wszystkim na pobudzeniu świadomości społecznej, to pewna szansa dla postępu pedagogicznego - to stymulator innowacyjności pedagogicznej. Uspołecznienie szkoły w aspekcie wewnętrznym i zewnętrznym wymaga uściślenia terminologicznego, merytorycznego i funkcjonalnego, a nawet określenia modelowego "szkoły uspołecznionej", opartej na idei samorządności, który byłby do przyjęcia w polskim systemie oświaty i przywrócił jej pełną akceptację społeczną.

Proces przemian w szkolnictwie jest niezbędny i jako taki wymaga czasu dla wykształcenia własnej tożsamości oraz stworzenia wymiernych efektów. Należy go także traktować jako jeden z elementów przemian jakościowych o charakterze systemowym, jakie niewątpliwie zachodzą i będą zachodziły w Polsce w najbliższych latach.⁹⁵

Można mieć nadzieję, że przedstawiona wybiórczo próba syntezy doświadczeń polskich w dziedzinie "szkoły środowiskowej" i "uspołecznienia szkoły" stanie się impulsem do prowadzenia dalszych już systemowych badań dotyczących

poruszonej tu problematyki oraz pobudzi nauczycieli do twórczego uspołeczniania szkoły autonomicznie działającej na zasadach demokratyzacji życia wewnętrznego, upodmiotowieniu uczniów i rodziców, opartej na samorządach uczniów, nauczycieli, rodziców i samorządzie środowiskowym lokalnym.

Przypisy

- ¹ K. Mariański: *Wielki nowator*. „Nowa Szkoła”, 1966, nr 2.
- ² J. Bednarz: *Wychowawcza współpraca szkoły ze środowiskiem*. „Praca Szkolna” 1932 nr 3.
- ³ S. Kowalski: *Szkoła w środowisku*. Warszawa 1969.
- ⁴ H. Radlińska: *Stosunek wychowawczy do środowiska społecznego. Szkice z pedagogiki społecznej*. Warszawa 1953; tenże: *Planowanie pracy wychowawczej na tle środowiska*. „Ruch Pedagogiczny”, 1933/34 nr 5, 6, 7.
- ⁵ Tenże: *Pedagogika społeczna*. Wrocław Ossolineum 1961.
- J. Mikulski: *Szkoła środowiskowa w wielkim mieście*. Warszawa 1972.
- ⁶ R. Wroczyński: *Wprowadzenie do pedagogiki społecznej*. Warszawa 1959.
- ⁷ F. Znaniecki: *Socjologia wychowania*. T. I. Warszawa 1938.
- ⁸ J.S. Bystroń: *Uspołecznienie szkoły*. Warszawa 1972.
- ⁹ S. Kowalski: Op. cit.
- ¹⁰ „Głos nauczycielski” 1939 nr 32 i 36.
- ¹¹ W. Dzierzbicka, S. Dobrowolski, H. Rowid i inni.
- ¹² M. Kuzańska: *Koncepcje wychowawcze Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci, 1919-1939*. Warszawa 1967.
- ¹³ Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty, 1961 nr 32.
- ^{13a} B. Suchołolski: *Wychowanie dla przyszłości*. Warszawa 1960; (red.): *Szkoła podstawowa w społeczeństwie socjalistycznym*. Wrocław 1965.
- ¹⁴ J. Szczepański: *Refleksje nad oświatą*. Warszawa 1975; tenże: *Rzecz o nauczycielach w wychowującym społeczeństwie socjalistycznym*. Warszawa 1975.
- ¹⁵ R. Wroczyński: *Edukacja permanentna*. Warszawa 1973; *Pedagogika społeczna*. Warszawa 1974 i kolejne wznowienia.
- ¹⁶ A. Kamiński: *Funkcje pedagogiki społecznej*. Warszawa 1972 i następne.
- ¹⁷ W. Okoń: *O postępie pedagogicznym*. Warszawa 1970; tenże: *Szkoła współczesna. Przemiany i tendencje rozwojowe*. Warszawa 1979.
- ¹⁸ Cz. Kupisiewicz: *Niepowodzenia dydaktyczne*. Warszawa 1972.
- ¹⁹ S. Kowalski: op. cit.; tenże: *Socjologia wychowania w zarysie*. Warszawa 1976.
- ²⁰ Z. Kwieciński: *Funkcjonowanie szkoły w środowisku wiejskim*. Warszawa 1972; tenże: *Środowisko a wyniki pracy szkoły*. Warszawa 1975.
- ²¹ H. Muszyński: *Teoretyczne podstawy systemu wychowawczego szkoły*. Warszawa-Poznań 1972.
- ²² J. Wołczyk: *Elementy polityki oświatowej*. Warszawa 1975.
- ²³ M. Winiarski.
- ²⁴ K. Przecławski: *Miasto i wychowanie*. Warszawa 1968.
- ²⁵ T. Wiloch: *Koncepcja wychowawcza szkoły całodziennej*. „Kwartalnik Pedagogiczny” 1973 nr 3.

- ²⁶ J. Mikulski: op. cit., s. 68, 82 i nast.
- ²⁷ T. Wiloch: *Model całodiennej szkoły środowiskowej, in statu nascendi*. Warszawa 1974; tenże: *Szkoła wychowująca*. Warszawa 1977; tenże: *Zarys koncepcji szkoły środowiskowej. Badania oświatowe*. 1976 nr 2.
- ²⁸ J. Wołczyk, M. Winiarski: *Szkoła otwarta - rzeczywistość i perspektywy*. Warszawa 1976.
- ²⁹ M. Winiarski: *Istota szkoły otwartej w świetle teorii systemowo-funkcjonalnej*. „Nowa Szkoła” 1978 nr 12; tenże: *Wychowanie integralne a szkoła środowiskowa*. Warszawa 1975, s. 154 i następne; G. Pańtak, M. Winiarski: *Szkoła środowiskowa na wsi*. Warszawa 1982, s. 44-45.
- ³⁰ *System wychowawczy szkoły środowiskowej (założenia teoretyczne i wskazówki metodyczne)*. Praca zespołowa pod red. W. Polmińskiego, Kraków WSP 1975.
- ³¹ M. Jakowicka: *Uwarunkowania funkcjonowania szkół środowiskowych w średnim mieście*. Zielona Góra 1979; *Współdziałanie szkoły ze środowiskiem*, red. M. Jakowicka, Zielona Góra 1979; M. Jakowicka: *Wzbogacenie doświadczeń uczniów klas początkowych w kontaktach ze środowiskiem*. Warszawa 1982.
- ³² E. Trempała: *Wychowanie w środowisku szkoły*. Bydgoszcz 1974; tenże: *Wychowanie zintegrowane w środowisku szkoły*. Warszawa 1976; tenże: *Rozwój i istota szkoły środowiskowej*. *Nauczyciel i Wychowanie*, 1980 nr 6.
- ³³ W. Okoń: *Słownik pedagogiczny*. Warszawa PWN 1981.
- ³⁴ *Edukacja dla rozwoju*. Wrocław 1973 (s. 75).
- ³⁵ *Elementy polityki oświatowej*. Warszawa 1975 (254) (8-11).
- ³⁶ *Szkoła, rodzina, środowisko*. Warszawa 1977.
- ³⁷ Tytuł i niektóre formy współdziałania społeczeństwa ze szkołą zapożyczono od A. Smolańskiego. Ponadto wykorzystano wybiórczo treść oprac. tegoż Autora celem zmobilizowania czytelnika do zapoznania się bezpośredniego z tym interesującym materiałem źródłowym.
- ³⁸ S. Wołoszyn: *Dzieje wychowania i myśli pedagogicznej w zarysie*. Warszawa PWN 1964, s. 224.
- ³⁹ M. Mitera-Dobrowolska: *Komisja Edukacji Narodowej*. W: Ł. Kurdybacha (red.): *Historia wychowania*. Warszawa PWN 1967, s. 657.
- ⁴⁰ Por. S. Wołoszyn: op. cit., s. 226-230 oraz Ł. Kurdybacha: op. cit., s. 658-660.
- ⁴¹ Tamże, T. II s. 524.
- ⁴² A. Smolański: *Współdecydowanie społeczeństwa o szkole. Problem współczesny na tle historycznym*. W: Tudrej (red.): *Uspołecznienie szkoły i zarządzania oświatą*, Warszawa 1987, (s. 15 i nast.).
- ⁴³ Ł. Kurdybacha: op. cit., T. II s. 154.
- ⁴⁴ Por. Ł. Kurdybacha: op. cit., T. II s. 164-165.
- ⁴⁵ S. Wołoszyn, op. cit., s. 317.
- ⁴⁶ Ł. Kurdybacha, op. cit., s. 166.
- ⁴⁷ Tamże, s. 593-595.
- ⁴⁸ A. Smolański: op. cit., s. 32.
- ⁴⁹ S. Wołoszyn: op. cit., s. 325.
- ⁵⁰ A. Smolański: op. cit., s. 18.
- ⁵¹ Tamże, s. 19.
- ⁵² Por. E. Gergowicz: *Zapiski pedagoga*. Lwów 1879, s. 118-122. W: A. Smolański: op. cit., s. 18-19.
- ⁵³ Por. S. Wołoszyn: op. cit., s. 389.
- ⁵⁴ Cyt. za A. Smolańskim: op. cit., s. 19.
Tenże: *Szkoła uspołeczniona*. „Głos Nauczycielski” 1981 nr 49, s. 12.
- ⁵⁵ B. Ostojka: *Niepodległość wewnętrzna*. Lwów 1898, s. 18. Odbitka z „Kwartalnika Naukowo-Politycznego i Społecznego”.
- ⁵⁶ Ł. Kurdybacha: op. cit., s. 785.

- 57 A. Smolański: op. cit., s. 20.
- 58 Tamże, s. 12.
- 59 W. Okoń: *Słownik...*, op. cit., s. 325.
- 60 Por. A. Smolański: *Współdecydowanie...*, op. cit. s. 21.
- 61 Por. S. Wołoszyn: op. cit, s. 612-614.
- 62 Tamże, s. 606-610.
- 63 Por. A. Smolański, *Współdecydowanie...*, op. cit., s. 20-21.
- 64 J. Moszczeńska: *Zasady wychowania*. Warszawa Księgarnia Naukowa 1907, s. 339.
- 65 W. Okoń: *Słownik...*, op. cit., s. 272.
- 66 Por. A. Smolański, *Współdecydowanie...*, op. cit., s. 21-22.
- 67 Tenże, *Szkoła...*, op. cit., s. 12.
- 68 Tenże: *Współdecydowanie...*, op. cit., s. 22.
- 69 Tamże, s. 22.
- 70 Tamże, s. 24.
- 71 Tamże, s. 24.
- 72 Tamże, s. 24.
- 73 Tamże, s. 25.
- 74 F. Znaniecki: *Socjologia wychowania*. T. II: *Urabianie osoby wychowanka*. Warszawa-Lwów 1930, s. 17; *Socjologia wychowania*. T. I.: *Wychowujące społeczeństwo*. Warszawa 1928, s. 140-147.
- 75 A. Smolański: op. cit., s. 26.
- 76 W. Okoń: op. cit., s. 291-292; A. Smolański: *Współdecydowanie...*, op. cit., s. 27-28.
- 77 Por. S. Wołoszyn: op. cit., s. 467-471; H. Radlińska: *Pedagogika* s. 362-363.
- 78 Por. B. Suchodolski, *Wychowanie dla przeszłości*, Warszawa 1960, s. 202, 419-420. W. Godlewski: *Pedagogika*. Warszawa rok wydania; s. 430. por. K. Jakubiak: *Próba uspołecznienia szkoły poprzez aktywizację wychowawczą rodziców oraz uczniów w polskiej pedagogice przełomu XIX i XX w. i okresu Rzeczypospolitej*. W: *Szkoła społeczna... alternatywa czy konieczność...? Materiały sekcji popularno-naukowej*, MEN, Społeczne Towarzystwo Edukacyjne Bydgoszcz 1990, s. 27-55.
- 79 O. Lange: *Niektóre zagadnienia centralizacji i decentralizacji w zarządzaniu*. "Materiały Prakseologiczne", Warszawa 1962, s. 7-8.
- 80 H. Urlich: *Spojrzenie w przyszłość. Dokąd zmierza zarządzanie*. "Problemy Organizacji" Nr 4, 1981.
- K. Kowalski: *Systemy oświatowo-scentralizowane i zdecentralizowane...* "Acta Universitatis Nicolai Copernici", V Toruń 1984, s. 39-57.
- 81 Raport o stanie oświaty, Warszawa 1973.
- 82 Raport o stanie i kierunkach rozwoju edukacji narodowej w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, Warszawa-Kraków 1989.
- 83 Rozporządzenie MEN z dnia 9 listopada 1988 r. Dz. Ustaw Nr 37, 1988, poz. 292.
- 84 Dz. U. MOiN, Nr 8, 1976 r. Dz. U. MEN, Nr 20, 1988 r.
- 85 Por. Porozumienie. Wydanie Specjalne, PRON, Warszawa XI, 1988, s. 1. Załącznik: 1 i 2.
- 86 P. Sarzyński: *Mini słowniczek Szkoły Polskiej*. W: „Polityka” 1989 Nr 34.
- 87 Z. Wilk: *W obronie własnej*. W: „Przegląd Tygodniowy” 1989 Nr 5.
- 88 Por. Deklaracja Programowa STO. Zał. nr 3.
- 89 Deklaracja Programowa STO. Zał. nr 3.
- 90 Społeczne Towarzystwo Oświatowe. Statut zał. nr 4.
- 91 M. Kozakiewicz: *Państwo a szkoła*. „Głos Nauczycielski”, 1982 nr 12.
- 92 Por. publikacje prasowe - załącznik nr 5.
- 93 *Projekt ustawy o systemie edukacyjnym w Polsce*. Głos Nauczycielski, 1990 Nr 40.

- ⁹⁴ L. Lewowicki: *O makrospołecznych uwarunkowaniach uspołecznienia edukacji*, s. 6-17; M. Wiśniarski: *Współdziałanie szkoły i środowiska jako droga uspołecznienia szkoły*, s. 31-49; J. Radziejewicz: *Uspołecznianie uczniów jako planowa działalność wychowawcza*, s. 49-63; artykuły zamieszczone W: „Edukacja”, Nr 2, 1990.
- ⁹⁵ H. Muszyński: *Uspołecznienie szkoły. Zarys problematyki psychologicznej*. „Edukacja” 1990 Nr 4, s. 8-30.

Zusammenfassung

Der Beitrag enthält die Analyse der polnischen Erfahrungen im Bereich "Milieuschule" und "Sozialschule". Es wurde ein Versuch gemacht, um zu zeigen dass den polnischen Erfahrungen in diesem Bereich die Aufmerksamkeit geschenkt werden soll. Die Hoffnung auf die Veränderung der Tätigkeit der Schule wurde schon in der historischen Vergangenheit wahrgenommen und man betonte den Zusammenhang der schulischen Tätigkeit mit dem Milieu und das Mitentscheiden der Gesellschaft über die Schule. Die Stichwörter: "Milieuschule", "Freie Schule", "Sozialschule", "Selbstverwaltungsschule" gehören seit langer Zeit zu den bekannten Begriffen, aber zur Zeit werden sie wieder aktuell sowohl in der Theorie, als auch in der Praxis und sie fangen an, einen neuen bedeutenden Abschnitt in der Nachforschung für die Bildung zu bestimmen. In dem Beitrag wurden selektiv die polnischen Erfahrungen in diesem Bereich dargestellt und die Vorschläge aus der Vergangenheit aufgewiesen, um sie besser kennenzulernen, denn sie können zur Zeit in dem Prozess der Sozialisierung der Schule, die autonom nach den Prinzipien der Demokratie im Innenleben funktioniert, und die sich auf die Selbstverwaltung der Schüler, der Lehrer, der Eltern und des Milieus stützt, ausgenutzt werden.

ANEKSY

ZAŁĄCZNIK 1

Przewodniczący Komitetów Rodzicielskich,
Dyrektorzy Szkół

SZANOWNNI PAŃSTWO!

Razem z Wami - rodzicami i nauczycielami - troszczymy się o przyszłość naszych dzieci, której fundamentem jest odpowiednie wykształcenie i wychowanie.

Zdajemy sobie sprawę, że obecne warunki, w jakich przyszło pracować wielu szkołom, są trudne i dalekie od stanu pożądanego. Dlatego też nie ustajemy w poszukiwaniu różnych sposobów, by zmienić je na lepsze.

Dorobek i doświadczenia Narodowego Czynu Pomocy Szkole dowodzą, że społeczeństwo gotowe jest do ofiarności i działań na rzecz oświaty i wychowania młodego pokolenia. Ten sprzyjający klimat społeczny powinien być wykorzystany w dokonywaniu niezbędnych zmian w systemie edukacji narodowej.

Dokonujące się przemiany w naszym kraju zwiększają potrzeby i szanse wyzwania obywatelskich inicjatyw. Większe uprawnienia rad narodowych i samorządu terytorialnego tworzą realne możliwości przyspieszenia procesu uspołecznienia szkoły, rozbudowania jej samorządowych i społecznych funkcji, a także zwiększenia odpowiedzialności środowisk lokalnych za warunki i rezultaty pracy szkół.

Tymi intencjami kieruje się zarówno Ministerstwo Edukacji Narodowej, jak i Krajowy Komitet Narodowego Czynu Pomocy Szkole. Chcielibyśmy, aby w tych procesach przemian polska szkoła odgrywała znaczącą rolę, będąc przykładem obywatelskiego współdziałania nauczycieli, młodzieży, rodziców i wszystkich sojuszników kształcenia i wychowania.

Inicjatorem doskonalenia szkolnictwa, jego unowocześnienia i postępu pedagogicznego powinni być przede wszystkim nauczyciele. Wspólnie ze Związkiem Nauczycielstwa Polskiego dążymy do podniesienia ich prestiżu zawodowego, kondycji intelektualnej oraz poprawy warunków materialnych.

Wypróbowanymi sojusznikami szkoły są rodzice. Podejmując zadania uspołecznienia szkolnictwa, jesteśmy zainteresowani znacznym poszerzeniem obszaru aktywności rodziców i komitetów rodzicielskich, zwiększeniem ich udziału w życiu szkoły, wyposażeniem komitetów rodzicielskich w takie kompetencje, by mogły one skuteczniej oddziaływać na kształtowanie warunków nauki i wychowanie, a zarazem reprezentować interesy całej szkolnej społeczności wobec miejscowych władz i innych instytucji.

Zastanówmy się wspólnie, jak to uczynić? Jakie trzeba usunąć przeszkody hamujące rozwijanie inicjatyw nauczycieli, rodziców i uczniów?

Rozważmy, co należy zmienić w uprawnieniach i obowiązkach komitetów rodzicielskich?

Pomyślmy, jak zespolić działania komitetów rodzicielskich z zakładami opiekuńczymi i innymi sojusznikami oświaty?

Przedyskutujmy propozycję utworzenia, w ramach Narodowego Czynu Pomocy Szkole, stałej płaszczyzny współdziałania komitetów rodzicielskich w gminie, mieście i dzielnicy.

W dyskusji i poszukiwaniach nowych form udziału rodziców w życiu szkoły zrodzą się różne opinie, postulaty i propozycje. Te, których realizacja wymagać będzie decyzji na wyższym szczeblu,

prześlijcie Państwo do wojewódzkich komitetów NCPS lub władz oświatowych.

Problemy zaś o charakterze lokalnym powinny być rozwiązywane zespolonym wysiłkiem rodziców, miejscowych władz i społeczeństwa.

Zwracamy się do Was, a za Waszym pośrednictwem do rodziców, nauczycieli i działaczy ruchu przyjaciół szkoły, o zaprezentowanie problemów oświaty w kampanii wyborczej i włączenie ich do programów nowych rad narodowych. Zorganizujcie się do skutecznych działań na rzecz edukacji narodowej!

Z poważaniem

Minister Edukacji Narodowej

HENRYK BEDNARSKI

Zastępca Przewodniczącego
Rady Państwa
Przewodniczący Krajowego Komitetu
NCPS
TADEUSZ SZELACHOWSKI

STANOWISKO
uczestników Krajowego Spotkania
Przewodniczących Komitetów Rodzicielskich
w sprawie tworzenia ruchu rodziców
jako ważnego elementu uspołecznienia szkoły

Obecny model kształcenia i wychowywania młodego pokolenia nie nadaża za postępem społecznym i cywilizacyjnym, za przemianami dokonującymi się w naszym kraju. Warunki pracy szkół, kondycja fizyczna i zdrowotna uczniów budzą w społeczeństwie, a zwłaszcza wśród rodziców, poważne zaniepokojenie.

Potrzebne jest bardziej zdecydowane i konsekwentne uspołecznianie systemu edukacji narodowej, zwiększenie wysiłków państwa i społeczeństwa na rzecz szybszego wprowadzania zmian jakościowych w treściach i sposobach pracy szkół oraz poprawiania bazy materialnej oświaty. Konieczne jest eliminowanie wszystkich barier, które hamują samodzielność szkół, ich twórczy rozwój, a także społeczne inicjatywy i zbiorową przedsiębiorczość służącą ogółowi uczniów.

Pierwszym i niezastąpionym sojusznikiem szkoły i nauczycieli są rodzice. Uważamy, że komitety rodzicielskie powinny być samorządnymi przedstawicielstwami rodziców wobec szkół i władz oświatowych, współdziałającymi z dyrektorami, radami pedagogicznymi, samorządami uczniowskimi i innymi organizacjami w realizacji celów i zadań szkół.

Wyrażamy nadzieję, że opinie i propozycje zgłoszone w dyskusji przez rodziców i komitety rodzicielskie uwzględnione zostaną w pracach Ministerstwa Edukacji Narodowej, znajdą odbicie w nowych regulacjach prawnych, zwłaszcza w odniesieniu do powszechnie postulowanego zniesienia opodatkowania wszystkich tych, którzy udzielają materialnej pomocy szkole.

Zwracamy się do działaczy komitetów rodzicielskich z propozycją podjęcia w swoich miastach i gminach inicjatywy tworzenia zorganizowanego ruchu rodziców - Federacji Komitetów Rodzicielskich.

Musimy się zorganizować jako społeczność rodziców, aby skuteczniej aniżeli dotychczas udzielać wsparcia i pomocy szkole, oddziaływać na decyzje miejscowych władz w sprawach oświaty i znajdować sojuszników dla wspólnego rozwiązywania problemów szkolnictwa w naszych środowiskach. Uważamy, że wiele trudności, które odczuwają szkoły, nie można rozwiązać siłami jednego komitetu rodzicielskiego i jednej rady pedagogicznej. Zrzeszenie się rodziców wzmocniłoby nasze siły, nasze możliwości i skuteczność naszego oddziaływania. Sądzymy, że Federacja Komitetów Rodzicielskich w mieście, dzielnicy, gminie miałaby możliwość: współuczestniczenia w planowaniu rozwoju oświaty, dokonywania społecznej oceny funkcjonowania szkół i placówek opiekuńczych, analizowania sytuacji wychowawczej w środowisku i wspólnego znajdowania sposobów przeciwdziałania patologii i źródłom demoralizacji dzieci, wpływania na zapewnienie szkołom właściwej obsady kadrowej, tańszego i skuteczniejszego rozwiązania problemu korepetycji, a także opieki zdrowotnej i dożywiania dzieci w szkołach. Sądzymy też, iż stowarzyszenie takie mogłoby służyć wymianie najciekawszych doświadczeń między komitetami rodzicielskimi, organizowaniu wspólnych przedsięwzięć dla dobra naszych dzieci, łącznie z akcjami o charakterze gospodarczym dla zwiększenia środków materialnych na potrzeby szkół.

Przyszedł taki czas, że wiele najbardziej wyrobionych obywatelsko środowisk społecznych, które chcą mieć wpływ na wszystko to, co ich osobście dotyczy, zrzesza się by taki wpływ uzyskać. Sądzymy, iż rodzice, którzy szkole powierzają wykształcenie swoich dzieci, również mają podobne prawo, aby

wpływać na to, jak szkoła uczy i wychowuje.

Nie chcemy być jednak tylko oceniającymi, ale również wnoszącymi swój aktywny wkład w poprawę warunków nauki i wychowania własnych dzieci, a wspólnie możemy tego dokonać szybciej.

Nasza inicjatywa znana jest władzom oświatowym. Uzyskaliśmy również poparcie Krajowego Komitetu Narodowego Czynu Pomocy Szkole, który zrzesza w całym kraju wielu rodziców i przyjaciół szkoły. Przekonani jesteśmy, że propozycja ta spotka się z życzliwym zainteresowaniem prezydów rad narodowych i komisji oświaty tych rad. Mamy więc z kim rozmawiać i na kim w tej inicjatywie się oprzeć. Uczynimy wszystko, co niezbędne, aby pomóc szkole, pomóc sobie, pomóc swoim dzieciom.

UCZESTNICZY KRAJOWEGO SPOTKANIA
PRZEWODNICZĄCYCH KOMITETÓW RODZICIELSKICH

Warszawa, 30.09.1988 r.

DEKLARACJA PROGRAMOWA
Spółecznego Towarzystwa Oświatowego
(uchwalona przez I Walne Zgromadzenie Członków Spółecznego
Towarzystwa Oświatowego w dniu 22 stycznia 1989 roku)

Spółeczne Towarzystwo Oświatowe jest organizacją zrzeszającą wszystkich zainteresowanych kondycją polskiej oświaty i tworzeniem jej nowych, alternatywnych form. Należą do niego przede wszystkim rodzice i nauczyciele. Naczelnym zadaniem Towarzystwa jest prowadzenie wszechstronnych działań na rzecz poprawy możliwości edukacji dzieci i młodzieży, na rzecz uspołecznienia polskiego systemu oświatowego oraz stworzenia możliwości wyboru różnych dróg kształtowania i wychowywania.

Polska ma wielowiekowe tradycje oświatowe. Nasze społeczeństwo zawsze rozumiało znaczenie właściwego wychowania młodzieży dla rozwoju kraju i zachowania tożsamości narodowej, dowody tego dawano w dniach Komisji Edukacji Narodowej, w walce o polską szkołę pod zaborami, w tworzeniu nowoczesnego systemu oświatowego w II Rzeczypospolitej, w tajnym nauczaniu w okresie II wojny światowej, w upowszechnianiu nauczania w Polsce powojennej i w próbach zreformowania systemu oświaty, podjętych przez "Solidarność" nauczycielską w latach 1980-81.

Toteż bardzo zły stan jednolitego systemu oświatowego zarządzanego przez administrację państwową, brak perspektyw na rychłą poprawę szkolnictwa oraz naturalna troska rodziców o jak najlepsze wychowanie własnych dzieci stały się w 1987 roku inspiracją do założenia Spółecznego Towarzystwa Oświatowego.

Zbiurokratyzowany, monopolistyczny system oświatowy nie może działać sprawnie. Przez wiele lat nie był on w stanie powstrzymać pogarszania się stanu polskich szkół i obniżenia się efektów nauczania i wychowania. Wielokrotnie formułowano projekty istotnego zreformowania i usprawnienia tego systemu, ale ich realizacja była niepełna i nieskuteczna. Wciąż rośnie ilość szkół uczących nasze dzieci źle w niewłaściwych warunkach, utrudniających im prawidłowy rozwój. Ciągłe obiecuje się generalne zmiany na lepsze, ale zarazem odsuwa się je w perspektywę wielu lat.

Mamy prawo nie wierzyć w takie obietnice. Słyszeliśmy je wiele razy w przeszłości. A nasze dzieci chodzą do szkoły teraz lub pójdą do niej w najbliższych latach. Nie chcemy i nie możemy godzić się na złą szkołę dla nich. Niezbędne działania muszą być podjęte natychmiast.

Wychowanie dzieci jest naszym obowiązkiem, my też ponosimy za nie odpowiedzialność. My, poprzez podatki i budżet państwowy, finansujemy szkoły i całą administrację oświatową. Mamy więc prawo decydowania o tym, w jakich warunkach, kto i według jakiego programu uczy nasze dzieci.

W poczuciu odpowiedzialności za wychowanie przyszłych pokoleń zamierzamy przywrócić w Polsce normalną szkołę, w pełni zgodną z podstawowymi zasadami pedagogiki. Doceniając rolę nauczycieli chcemy podnieść ich status materialny i pozycję społeczną. Znając różnorodne ograniczenia monolitecznego systemu bezpłatnego szkolnictwa jesteśmy gotowi robić to na własny koszt, mobilizować ofiarności społeczną nawet w warunkach kryzysu ekonomicznego. Wierzmy (i mamy na to dowody), że dobre wychowanie własnych dzieci jest dla wielu rodziców sprawą najważniejszą, jest silną motywacją do podjęcia dodatkowego wysiłku.

Chcemy zakładać różnorodne placówki oświatowe, oferujące dobre warunki nauki dla dzieci i dobre warunki pracy dla nauczycieli. Szkoły wychowujące twórczo, zachęcające do zdobywania wiedzy, rozwijające osobowość człowieka. Nie proponujemy żadnych rewolucyjnych rozwiązań. Mała grupa uczniów, dobrze wykwalifikowany nauczyciel, osobisty kontakt między dzieckiem a wychowawcą,

rozwój zdolności twórczych, zachęcanie do samodzielnego zdobywania wiedzy, dbałość o zdrowie i rozwój fizyczny, szacunek dla ucznia, zapewnienie mu poczucia bezpieczeństwa, akceptacji i radości życia - te wymagania są znane i bezdyskusyjne. Szkoły powinny być małe, wtopione w lokalną społeczność i poddane nadzorowi rodziców.

Przy tym nie proponujemy jednego, ściśle określonego modelu placówki szkolnej. Jej kształt powinien zależeć od tworzących ją ludzi: od możliwości dzieci, woli ich rodziców, koncepcji pedagogicznych nauczycieli. Może to być szkoła konwencjonalna (ale pracująca w normalnych warunkach), mogą to być rozwiązania twórcze, amatorskie, poszukujące nowych dróg. Będziemy współpracować ze wszystkimi instytucjami i organizacjami, które podejmą naszą inicjatywę i zechcą takie placówki prowadzić.

Chcemy również działać na terenie szkół państwowych. Szkoła, nawet pod zarządem państwowym, pozostaje własnością społeczną i jej główną funkcją jest służba na rzecz społeczeństwa.

Uspołecznienie placówek oświatowych winno odbywać się na dwóch płaszczyznach:

- po pierwsze - poprzez zwiększenie ich autonomii wobec władz administracyjnych
- po drugie - poprzez dopracowywanie się systemu wewnętrznych decyzji, podejmowanych przez tworzące szkołę społeczność.

Tak realizowana koncepcja uspołecznienia szkoły państwowej winna przynieść:

- nauczycielom: prawo do podejmowania samodzielnych decyzji dydaktycznych i wychowawczych;
- uczniom: prawo do określania własnej roli i miejsca w szkole, prawo do modyfikowania prezentowanych im ofert edukacyjnych;
- rodzicom: prawo do tworzenia niezależnej od władz szkolnych reprezentacji, która mogłaby stanowić o sprawach szkoły.

Tylko tak rozumiane uspołecznienie szkoły państwowej może prowadzić do jej zmiany z instytucji realizującej programy i wskaźniki w środowisko wychowawcze służące uczniowi, rozładować i w przyszłości zlikwidować groźne konflikty, które obecnie antagonizują wzajemnie rodziców, nauczycieli i administrację szkolną, ze szkodą dla dzieci i młodzieży.

Krytykowanie dzisiejszego stanu oświaty nie oznacza, że chcemy stanąć w opozycji do szkoły takiej, jaka obecnie istnieje. Chcemy dopomóc w przezwyciężaniu złego stanu rzeczy przez konkretne działanie - w tym również takie, które dopomogą szkołom państwowym, ich nauczycielom i dzieciom, które się w tych szkołach uczą.

Krytykowanie systemu oświatowego i domaganie się jego poprawy trwają od wielu lat. My proponujemy inną, nową drogę: zamiast jałowego udziału w niekończących się dyskusjach i narzekaniach - tworzenie rozwiązań alternatywnych; szybką i skuteczną pracę organizacyjną; zakładanie własnych placówek przez rodziców i pedagogów; rzeczywisty wpływ rodziców na pracę szkół państwowych. Nasza działalność zmierza do odejścia od państwowego monopolu edukacyjnego, do wprowadzenia wielości rozwiązań, do stworzenia możliwości wyboru dla rodziców, do przyznania im szeregu uprawnień stanowiących o wychowaniu ich dzieci na terenie szkoły.

Dołożymy starań, aby jak największej liczbie dzieci i młodzieży stworzyć lepsze warunki do wszechstronnej, rzetelnej edukacji. Powołana z tą myślą fundacja, nasza działalność gospodarcza oraz system stypendialny ułatwią zakładanie nowych placówek i otworzą jak najszerszy do nich dostęp.

Uważamy, że nasze Towarzystwo jest istotnym składnikiem powszechnych starań na rzecz pomocy szkole. Jest w nim miejsce dla wszystkich ludzi czynu i dobrej woli - ludzi, którzy poświęcą swój czas i energię sprawie wychowania dzieci i młodzieży. Chcemy pomóc naprawić polski system oświatowy; chcemy dać dzieciom i rodzicom możliwość wyboru szkoły zgodnie z ich wolą.

Będziemy nieustępliwie walczyć o możliwość korzystania w praktyce z należnych nam praw obywatelskich - w obronie naszych dzieci, ich zdrowia, ich prawidłowego rozwoju i wykształcenia, ich prawa do radości i uśmiechu.

**SPOŁECZNE TOWARZYSTWO OŚWIATOWE
STATUT**

(projekt nowej wersji)

ROZDZIAŁ I - PRZEPISY OGÓLNE

§ 1

Spółeczne Towarzystwo Oświatowe, zwane dalej Towarzystwem, jest stowarzyszeniem zrzeszającym osoby fizyczne, zamierzające w różnych formach prowadzić działalność na rzecz wzbogacenia możliwości edukacyjnych dzieci i młodzieży.

§ 2

Towarzystwo działa na podstawie obowiązującego prawa o stowarzyszeniach i z tego tytułu posiada osobowość prawną.

§ 3

Terenem działalności Towarzystwa jest w zasadzie obszar Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, a siedzibą władz naczelnych - m. st. Warszawa.

§ 4

Towarzystwo może tworzyć jednostki terenowe i zakładowe, oddziały i koła.

§ 5

Towarzystwo ma prawo używania odznak i pieczęci według wzorów zatwierdzonych przez właściwe organy administracji państwowej.

§ 6

Towarzystwo opiera swoją działalność na społecznej pracy członków.

ROZDZIAŁ II - CELE I FORMY DZIAŁANIA

§ 7

Celem Towarzystwa jest wzbogacenie możliwości edukacji dzieci i młodzieży poprzez wyzwalanie i wspieranie inicjatyw społecznych, dotyczących oświaty i wychowania.

8

Dla realizacji tego celu Towarzystwo:

1. Inspiruje i wspiera działalność placówek oświatowo-wychowawczych i opiekuńczych, w szczególności finansowanych ze środków społecznych.
2. Organizuje i prowadzi własne placówki oświatowo-wychowawcze i opiekuńcze, zgodnie z obowiązującymi przepisami.

3. Współpracuje z Instytucjami i organizacjami, których cele działania są zbliżone do celu Towarzystwa.
4. Popularyzuje wiedzę dotyczącą oświaty i wychowania, np. poprzez konferencje, kursy i odczyty.
5. Prowadzi poradnictwo dla nauczycieli, uczniów i rodziców w zakresie funkcjonowania systemu szkolnego, bądź tworzenia jego nowych form w obrębie obowiązujących przepisów.
6. Tworzy fundacje i inne formy wspierania inicjatyw, badań i prac podejmowanych w dziedzinie oświaty i wychowania.
7. Wspiera inicjatywy i działania w dziedzinie medycyny szkolnej.
8. Prowadzi działalność wydawniczą.
9. Zajmuje stanowisko i wyraża opinie w sprawach dotyczących oświaty i wychowania.
10. Rozwija inne formy działalności, służące wzbogaceniu możliwości edukacyjnych.

ROZDZIAŁ III - CZŁONKOWIE, ICH PRAWA I OBOWIĄZKI

§ 9

Członkowie Towarzystwa dzielą się na:

- 1) zwyczajnych;
- 2) wspierających;
- 3) honorowych.

§ 10

Członkiem zwyczajnym Towarzystwa może być osoba fizyczna, pełnoletnia, obywatel Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej lub cudzoziemiec zamieszkały na terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej lub poza nim.

§ 11

Przyjmowanie członków zwyczajnych następuje na podstawie uchwały Zarządu Oddziału, na wniosek Zarządu Koła.

§ 12

Członkowie zwyczajni mają prawo:

- 1) biernego i czynnego prawa wyborczego Towarzystwa;
- 2) korzystania z urządzeń, świadczeń i pomocy Towarzystwa.

§ 13

Obowiązkiem członków zwyczajnych Towarzystwa jest:

- 1) postępowanie zgodnie ze Statutem, regulaminami i uchwałami władz Towarzystwa;
- 2) branie czynnego udziału w pracach Towarzystwa;
- 3) opłacanie składek członkowskich.

§ 14

Członkostwo wygasa na skutek:

- 1) dobrowolnego wystąpienia zgłoszonego na piśmie;
- 2) skreślenia na podstawie uchwały Zarządu Oddziału z powodu niepłacenia składek przez okres roku, po uprzednim upomnieniu;
- 3) wykluczenie prawomocnym orzeczeniem Sądu Koleżeńskiego;

- 4) utraty osobowości prawnej członka wspierającego - osoby prawnej;
- 5) utraty zdolności do czynności prawnych.

§ 15

Od uchwały Zarządu Oddziału w przedmiocie skreślenia przysługuje odwołanie do Oddziałowego Zjazdu Delegatów w terminie 30 dni od daty powiadomienia o skreśleniu.

§ 16

1. Członkiem wspierającym może być osoba fizyczna (obywatel Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej lub cudzoziemiec zamieszkały na terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej lub poza nim) lub osoba prawna (z siedzibą na terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej lub poza nim), która zadeklaruje na rzecz Towarzystwa pomoc finansową lub rzeczową.
2. Członek wspierający - osoba prawna działa w Towarzystwie za pośrednictwem swojego przedstawiciela.
3. Członkowie wspierający mają wszystkie prawa członka zwyczajnego z wyjątkiem czynnego i biernego prawa wyborczego.

§ 17

Przyjmowanie członków wspierających następuje na podstawie uchwały Zarządu Głównego lub Zarządu Oddziału.

§ 18

1. Godność członka honorowego nadaje Krajowy Zjazd Delegatów na wniosek Zarządu Głównego.
2. Godność członka honorowego pozbawia Krajowy Zjazd Delegatów na wniosek Zarządu Głównego.

§ 19

Członek honorowy posiada wszelkie prawa członka zwyczajnego, a ponadto jest zwolniony z obowiązku płacenia składek członkowskich.

ROZDZIAŁ IV - WŁADZE TOWARZYSTWA

§ 20

Władzami naczelnymi Towarzystwa są:

- 1) Krajowy Zjazd Delegatów;
- 2) Zarząd Główny;
- 3) Główna Komisja Rewizyjna;
- 4) Główny Sąd Koleżeński.

§ 21

1. Kadencja wszystkich władz Towarzystwa trwa 3 lata, a ich wybór odbywa się w głosowaniu tajnym.
2. Ukonstytuowanie się nowowybranych władz następuje nie później, niż w ciągu 2 miesięcy od dnia wyboru.
3. Do czasu ukonstytuowania się nowowybranych władz działają władze ubiegłej kadencji.

§ 22

O ile dalsze postanowienia Statutu nie stanowią inaczej, uchwały wszystkich władz Towarzystwa zapadają zwykłą większością głosów przy obecności co najmniej połowy członków.

W przypadku równej liczby głosów decyduje głos przewodniczącego obrad.

§ 23

W przypadku ustąpienia członka władz Towarzystwa w czasie trwania kadencji, skład osobowy tych władz jest uzupełniany spośród wybranych zastępców, w kolejności uzyskanych głosów.

KRAJOWY ZJAZD DELEGATÓW

§ 24

1. Krajowy Zjazd Delegatów jest najwyższą władzą Towarzystwa i może być zwyczajny lub nadzwyczajny.
2. Krajowy Zjazd Delegatów Zwyczajny, sprawozdawczo-wyborczy, jest zwoływany przez Zarząd Główny co 3 lata.

§ 25

1. W Krajowym Zjeździe Delegatów udział biorą:
  - 1) z głosem stanowiącym - delegaci wybrani przez oddziałowe zjazdy delegatów;
  - 2) z głosem doradczym - członkowie władz naczelnych, członkowie honorowi i zaproszeni goście.
2. O miejscu, terminie i porządku obrad Krajowego Zjazdu Delegatów Zarząd Główny powiadamia zarządy oddziałów i zarządy kół z co najmniej miesięcznym wyprzedzeniem.
3. Krajowy Zjazd Delegatów jest władny do podejmowania uchwał w I terminie przy obecności co najmniej połowy delegatów uprawnionych do głosowania; w II terminie bez względu na liczbę obecnych.
4. W przypadku braku quorum w I terminie Zarząd Główny wyznacza II termin nie wcześniej, niż w godzinę po I terminie.
5. Krajowy Zjazd Delegatów obraduje według uchwalonego przez siebie regulaminu obrad.

§ 26

Do kompetencji Krajowego Zjazdu Delegatów należą:

- 1) ustalanie głównych kierunków działania Towarzystwa na okres kadencji;
- 2) rozpatrywanie sprawozdań Zarządu Głównego, Głównej Komisji Rewizyjnej oraz Głównego Sądu Koleżeńskiego;
- 3) udzielanie absolutorium ustępującemu Zarządowi Głównemu na wniosek Głównej Komisji Rewizyjnej;
- 4) wybieranie władz naczelnych Towarzystwa:
  - a) prezesa;
  - b) 7 - 21 członków i 2 - 5 zastępców członków Zarządu Głównego;
  - c) 3 - 7 członków i 2 - 3 zastępców członków Głównej Komisji Rewizyjnej;
  - d) 5 - 9 członków i 2 - 3 zastępców członków Głównego Sądu Koleżeńskiego;
- 5) wybieranie rzecznika dyscyplinarnego;
- 6) rozpatrywanie wniosków zgłoszonych przez delegatów i władze naczelne;
- 7) uchwalanie projektu zmian Statutu;
- 8) uchwalanie regulaminów Zarządu Głównego, Głównej Komisji Rewizyjnej, Głównego Sądu Koleżeńskiego oraz rzecznika dyscyplinarnego;

- 9) podejmowanie uchwał i postanowień w sprawach będących przedmiotem obrad;
- 10) ustalanie wysokości składek;
- 11) nadawanie i pozbawianie godności członka honorowego Towarzystwa;
- 12) rozpatrywanie odwołań od orzeczeń Głównego Sądu Koleżeńskiego;
- 13) podejmowanie uchwały o rozwiązaniu Towarzystwa i przeznaczeniu jego majątku;
- 14) podejmowanie uchwał i postanowień w innych sprawach, wymagających decyzji Krajowego Zjazdu Delegatów.

§ 27

1. Nadzwyczajny Krajowy Zjazd Delegatów może odbyć się w każdym czasie w szczególnie uzasadnionych przypadkach z własnej inicjatywy Zarządu Głównego, na żądanie Głównej Komisji Rewizyjnej, albo na pisemny wniosek co najmniej 1/3 ogólnej liczby delegatów lub 1/3 ogólnej liczby zarządów oddziałów.
2. Nadzwyczajny Krajowy Zjazd Delegatów jest zwoływany przez Zarząd Główny w terminie 3 miesięcy od daty zgłoszenia wniosku i obraduje nad zagadnieniami, dla których został zwołany.

ZARZĄD GŁÓWNY

§ 28

1. W skład Zarządu Głównego wchodzi: Prezes Towarzystwa oraz 7 - 21 członków wybranych przez Krajowy Zjazd Delegatów.
Na swym pierwszym posiedzeniu Zarząd Główny wybiera:
  - 1) 2 - 4 wiceprezesów;
  - 2) sekretarza generalnego;
  - 3) skarbnika.
2. Zarząd Główny może powołać Prezydium Zarządu Głównego.

§ 29

1. Zarząd Główny kieruje działalnością Towarzystwa między Krajowymi Zjazdami Delegatów i odpowiada za swoją pracę przed Zjazdem.
2. Do zakresu działania Zarządu Głównego należy:
  - 1) określanie kierunków działalności Towarzystwa na podstawie uchwał i postanowień Krajowego Zjazdu Delegatów;
  - 2) powoływanie i rozwiązywanie oddziałów terenowych i zakładowych Towarzystwa, nadzorowanie ich działalności i uchwalanie regulaminów ich zarządów;
  - 3) kierowanie bieżącą działalnością Towarzystwa;
  - 4) reprezentowanie Towarzystwa na zewnątrz;
  - 5) powoływanie i rozwiązywanie komisji, zespołów i sekcji w celu wykonywania zadań statutowych, sprawowanie nad nimi nadzoru i uchwalanie regulaminów ich działalności;
  - 6) podejmowanie uchwał o przyjmowaniu członków wspierających Towarzystwa;
  - 7) określenie potrzeb finansowych, zatwierdzanie preliminarzy i sprawozdań budżetowych oraz zarządzanie majątkiem Towarzystwa i dysponowanie jego funduszami;
  - 8) podejmowanie uchwał o nabyciu i zbyciu nieruchomości;
  - 9) uchwalanie regulaminów nie zastrzeżonych dla Krajowego Zjazdu Delegatów;
  - 10) składanie sprawozdań Krajowemu Zjazdowi Delegatów z działalności Zarządu Głównego;
  - 11) ustalanie trybu wyboru delegatów na Krajowy Zjazd Delegatów i oddziałowe zjazdy delegatów;
  - 12) za wieszanie uchwał oddziałowych zjazdów delegatów oraz uchylanie uchwał zarządów oddzia-

łów, jeżeli są one sprzeczne z przepisami prawa, postanowieniami Statutu lub uchwałami Zarządu Głównego. Od decyzji Zarządu Głównego w powyższym przedmiocie przysługuje odwołanie do Krajowego Zjazdu Delegatów w terminie 30 dni od daty decyzji, za pośrednictwem Zarządu Głównego;

13) zawieszenie w czynnościach zarządów oddziałów, jeżeli ich działalność jest niezgodna z przepisami prawa lub Statutem. W razie zawieszenia zarządu oddziału Zarząd Główny powołuje zarząd tymczasowy, który pełni swoje funkcje do czasu wyboru nowego zarządu przez oddziałowy zjazd delegatów. Od decyzji Zarządu Głównego w powyższym przedmiocie przysługuje odwołanie do Krajowego Zjazdu Delegatów w terminie 30 dni od daty decyzji, za pośrednictwem Zarządu Głównego;

14) podejmowanie uchwał w sprawach nie zastrzeżonych do kompetencji innych władz Towarzystwa.

§ 30

1. Posiedzenia Zarządu Głównego odbywają się w miarę potrzeby, nie rzadziej jednak, niż raz na pół roku.
2. Uchwały Zarządu Głównego zapadają zwykłą większością głosów przy obecności co najmniej połowy członków, w tym Prezesa lub jednego z wiceprezesów. W razie równości głosów decyduje głos przewodniczącego obrad.

GLÓWNA KOMISJA REWIZYJNA

§ 31

1. Główna Komisja Rewizyjna jest naczelnym organem kontrolnym Towarzystwa.
2. Główna Komisja Rewizyjna składa się z 3 - 7 członków, którzy na pierwszym posiedzeniu wybierają ze swojego grona przewodniczącego i sekretarza.
3. Członkowie Głównej Komisji Rewizyjnej nie mogą pełnić innych funkcji we władzach Towarzystwa.
4. Szczegółowy zakres i tryb działania Głównej Komisji Rewizyjnej określa regulamin uchwalony przez Krajowy Zjazd Delegatów.

§ 32

Członkowie Głównej Komisji Rewizyjnej mogą brać udział w posiedzeniach Zarządu Głównego z głosem doradczym.

§ 33

Do zakresu działania Głównej Komisji Rewizyjnej należy:

- 1) kontrolowanie co najmniej raz do roku całokształtu działalności statutowej i gospodarki finansowej Towarzystwa pod względem celowości, rzetelności i gospodarności;
- 2) występowanie do Zarządu Głównego z wnioskami, wynikającymi z ustaleń z przeprowadzanych kontroli i żądanie wyjaśnień;
- 3) przedstawianie sprawozdań ze swojej działalności Krajowemu Zjazdowi Delegatów;
- 4) wnioskowanie o udzielenie absolutorium dla ustępującego Zarządu Głównego;
- 5) ustalanie wytycznych do regulaminów komisji rewizyjnych wszystkich szczebli.

GŁÓWNY SĄD KOLEŻEŃSKI

§ 34

1. Główny Sąd Koleżeński składa się z 5 - 9 członków, którzy na pierwszym posiedzeniu wybierają ze swojego grona przewodniczącego i sekretarza.
2. Szczegółowy zakres i tryb działania Głównego Sądu Koleżeńskiego określa regulamin uchwalony przez Krajowy Zjazd Delegatów.
3. Członkowie Głównego Sądu Koleżeńskiego nie mogą być członkami innych władz naczelnych.

§ 33

Do zakresu działania Głównego Sądu Koleżeńskiego należy:

- 1) rozpatrywanie i rozstrzyganie spraw członków władz naczelnych i władz oddziałów w zakresie niedopełniania przez tych członków obowiązków wynikających ze Statutu i uchwał władz Towarzystwa oraz działania na szkodę Towarzystwa, a także sporów powstających między tymi członkami na tle praw i obowiązków wynikających z ich przynależności do Towarzystwa;
- 2) rozstrzygania sporów powstałych między zarządami oddziałów;
- 3) ustalanie wytycznych do regulaminów oddziałowych sądów koleżeńskich;
- 4) składanie sprawozdań ze swojej działalności Krajowemu Zjazdowi Delegatów.

§ 36

Główny Sąd Koleżeński może orzekać następujące kary:

- 1) upomnienie;
- 2) nagana;
- 3) zawieszenie w prawach członkowskich na okres od 1 do 3 lat;
- 4) wykluczenie z Towarzystwa.

§ 37

Od orzeczenia Głównego Sądu Koleżeńskiego przysługuje odwołanie do Krajowego Zjazdu Delegatów w terminie 30 dni od ogłoszenia orzeczenia, za pośrednictwem Zarządu Głównego.

§ 38

Przewodniczący Głównego Sądu Koleżeńskiego ma prawo uczestniczenia w posiedzeniach Zarządu Głównego i Głównej Komisji Rewizyjnej z głosem doradczym.

RZECZNIK DYSCYPLINARNY

§ 39

1. Rzecznik dyscyplinarny jest wybierany przez Krajowy Zjazd Delegatów.
2. Zadaniem rzecznika dyscyplinarnego jest wszczynanie i prowadzenie postępowania dowodowego w przypadku naruszenia przez członków Towarzystwa zasad Statutu, regulaminów lub norm społecznego współżycia oraz kierowanie spraw do sądów koleżeńskich.
3. Szczegółowy zakres i tryb działania rzecznika dyscyplinarnego określa regulamin uchwalony przez Krajowy Zjazd Delegatów.

ROZDZIAŁ V - ODDZIAŁY ZAKŁADOWE I TERENOWE

§ 40

1. Zarząd Główny może w drodze uchwały powołać oddział terenowy lub zakładowy Towarzystwa.
2. Do powołania oddziału terenowego wymagana jest liczba co najmniej 5 kół powołanych uprzednio na tym terenie lub co najmniej 500 członków Towarzystwa zamieszkałych na danym terenie.
3. Uchwała Zarządu Głównego o powołaniu oddziału terenowego winna określać siedzibę władz oddziału oraz teren jego działalności zgodnie z podziałem administracyjnym kraju: województwo lub grupę województw, miasto, dzielnice itp.
4. Do powołania oddziału zakładowego wymagana jest liczba co najmniej 3 kół lub 200 członków zatrudnionych w danym zakładzie pracy, szkole wyższej lub innej instytucji.
5. Koła Towarzystwa mogą organizacyjnie przynależeć tylko do jednego oddziału.

WŁADZE ODDZIAŁU TOWARZYSTWA

§ 41

1. Władzami Oddziału Towarzystwa są:
  - 1) Oddziałowy Zjazd Delegatów;
  - 2) Zarząd Oddziału;
  - 3) Oddziałowa Komisja Rewizyjna;
  - 4) Oddziałowy Sąd Koleżeński.
2. Postanowienia 21 - 23 stosuje się odpowiednio.

ODDZIAŁOWY ZJAZD DELEGATÓW

§ 42

1. Oddziałowy Zjazd Delegatów jest najwyższą władzą Oddziału i może być zwyczajny lub nadzwyczajny.
2. Oddziałowy Zjazd Delegatów zwyczajny, sprawozdawczo-wyborczy jest zwoływany przez Zarząd Oddziału co 3 lata.

§ 43

1. W Oddziałowym Zjeździe Delegatów udział biorą:
  - 1) z głosem stanowiącym - delegaci kół;
  - 2) z głosem doradczym - członkowie władz oddziału, przedstawiciele władz naczelnych, członkowie honorowi i zaproszeni goście.
2. O miejscu, terminie i porządku obrad Oddziałowego Zjazdu Delegatów Zarząd Oddziału zawiadamia zarządy kół i Zarząd Główny z co najmniej miesięcznym wyprzedzeniem.
3. Oddziałowy Zjazd Delegatów jest władny do podejmowania uchwał w I terminie przy obecności co najmniej połowy delegatów uprawnionych do głosowania; w drugim terminie bez względu na liczbę obecnych.
4. W przypadku braku quorum w I terminie Zarząd Oddziału wyznacza II termin nie wcześniej, niż w godzinę po pierwszym terminie.
5. Oddziałowy Zjazd Delegatów obraduje według uchwalonego przez siebie regulaminu obrad. Do kompetencji Oddziałowego Zjazdu Delegatów należy:
  - 1) ustalanie głównych kierunków działania Towarzystwa na terenie Oddziału na okres kadencji;

- 2) rozpatrywanie sprawozdań Zarządu Oddziału, Oddziałowej Komisji Rewizyjnej i Oddziałowego Sądu Koleżeńskiego;
- 3) udzielanie absolutorium ustępującemu Zarządowi Oddziału na wniosek Oddziałowej Komisji Rewizyjnej;
- 4) wybieranie władz Oddziału:
  - a) prezesa,
  - b) członków i 2 zastępców członków Zarządu Oddziału,
  - c) 3 członków i 2 zastępców Oddziałowej Komisji Rewizyjnej,
  - d) 5 członków i 2 zastępców członków Oddziałowego Sądu Koleżeńskiego;
- 5) wybieranie delegatów na Krajowy Zjazd Delegatów;
- 6) rozpatrywanie wniosków zgłoszonych przez delegatów kół i władze oddziału oraz członków Towarzystwa;
- 7) podejmowanie uchwał i postanowień w sprawach będących przedmiotem obrad.

§ 45

1. Nadzwyczajny Oddziałowy Zjazd Delegatów może odbyć się w każdym czasie w szczególnie uzasadnionych przypadkach z własnej inicjatywy Zarządu Oddziału, na żądanie Oddziałowej Komisji Rewizyjnej lub Zarządu Głównego, albo na pisemny wniosek co najmniej 1/3 ogólnej liczby zarządów kół danego oddziału lub 1/3 liczby delegatów kół.
2. Nadzwyczajny Oddziałowy Zjazd Delegatów jest zwoływany przez Zarząd Oddziału w terminie 2 miesięcy od daty zgłoszenia wniosku, obraduje nad zagadnieniami, dla których został zwołany.

ZARZĄD ODDZIAŁU

§ 46

W skład Zarządu Oddziału wchodzi: prezes Oddziału oraz 5 członków wybranych przez Oddziałowy Zjazd Delegatów. Na swym pierwszym posiedzeniu Zarząd Oddziału wybiera ze swojego grona:

- 1) wiceprezesa;
- 2) sekretarza;
- 3) skarbnika.

§ 47

1. Zarząd Oddziału kieruje pracą Towarzystwa na danym terenie (w danym zakładzie pracy) w okresach między Oddziałowymi Zjazdami Delegatów i odpowiada za swoją pracę przed Zjazdem.
2. Do zakresu działania Zarządu Oddziału należy:
  - 1) realizowanie uchwał i postanowień Oddziałowego Zjazdu Delegatów i naczelnych władz Towarzystwa;
  - 2) określenie kierunków działania oddziału;
  - 3) powoływanie i rozwiązywanie kół zakładowych i terenowych Towarzystwa, nadzorowanie ich działalności i uchwalanie regulaminów ich zarządów;
  - 4) podejmowanie uchwał o przyjmowaniu i skreślaniu członków zwyczajnych Towarzystwa na wnioski zarządów kół;
  - 5) przyjmowanie członków wspierających;
  - 6) powoływanie i rozwiązywanie komisji i zespołów, jako organów pomocniczych Zarządu Oddziału, sprawowanie nad nimi nadzoru i uchwalanie ich regulaminów;
  - 7) określanie potrzeb finansowych oddziału, zatwierdzanie preliminarzy i sprawozdań budżetowych;
  - 8) nadzorowanie i kontrolowanie działalności gospodarczej, gospodarowanie funduszami oraz zarządzanie majątkiem Towarzystwa z upoważnienia Zarządu Głównego;
  - 9) występowanie z upoważnienia Zarządu Głównego w imieniu Towarzystwa przed organami sądo-

- wymi i arbitrażowymi w sprawach związanych z działalnością oddziału;
- 10) reprezentowanie Towarzystwa na terenie oddziału;
  - 11) składanie Oddziałowemu Zjazdowi Delegatów oraz Zarządowi Głównemu sprawozdań ze swojej działalności;
  - 12) zawieszanie uchwał walnych zebrań kół oraz uchylanie uchwał zarządów kół, jeżeli są sprzeczne z przepisami prawa, postanowieniami Statutu lub uchwałami władz nadrzędnych. Od uchwały Zarządu Oddziału w powyższym przedmiocie przysługuje odwołanie do Oddziałowego Zjazdu Delegatów w terminie 21 dni od daty decyzji, za pośrednictwem Zarządu Oddziału;
  - 13) zawieszenie w czynnościach zarządów kół, jeżeli ich działalność jest niezgodna z przepisami prawa lub Statutem.

W razie zawieszenia Zarządu koła Zarząd Oddziału powołuje tymczasowy zarząd koła, który pełni swoje funkcje do czasu wyboru nowego zarządu przez walne zebranie koła. Od decyzji Zarządu Oddziału w powyższym przedmiocie przysługuje odwołanie do Oddziałowego Zjazdu Delegatów w terminie 21 dni od daty podjęcia decyzji, za pośrednictwem Zarządu Oddziału.

§ 48

Postanowienia § 30 stosuje się odpowiednio.

ODDZIAŁOWA KOMISJA REWIZYJNA

§ 49

1. Oddziałowa Komisja Rewizyjna składa się z 3 członków, którzy na pierwszym posiedzeniu wybierają ze swojego grona przewodniczącego i sekretarza.
2. Członkowie Oddziałowej Komisji Rewizyjnej nie mogą pełnić innych funkcji we władzach Oddziału.
3. Szczegółowy zakres i tryb działania Oddziałowej Komisji Rewizyjnej określa regulamin uchwalony przez Oddziałowy Zjazd Delegatów.

§ 50

Członkowie Oddziałowej Komisji Rewizyjnej mogą brać udział w posiedzeniach Zarządu Oddziału z głosem doradczym.

§ 51

Do zakresu działania Oddziałowej Komisji Rewizyjnej należy:

- 1) kontrolowanie co najmniej raz w roku całokształtu działalności Oddziału;
- 2) występowanie do Zarządu Oddziału z wnioskami wynikającymi z ustaleń z przeprowadzonych kontroli i żądanie wyjaśnień;
- 3) przedstawianie sprawozdań ze swojej działalności Oddziałowemu Zjazdowi Delegatów;
- 4) wnioskowanie o udzielenie absolutorium ustępującemu Zarządowi Oddziału.

ODDZIAŁOWY SĄD KOLEŻEŃSKI

§ 52

1. Oddziałowy Sąd Koleżeński składa się z 5 członków, którzy na pierwszym posiedzeniu wybierają ze swojego grona przewodniczącego i sekretarza.

2. Szczegółowy zakres i tryb działania Oddziałowego Sądu Koleżeńskiego określa regulamin uchwalony przez Oddziały Zjazd Delegatów.
3. Członkowie Oddziałowego Sądu Koleżeńskiego nie mogą być członkami innych władz oddziału.

§ 53

Do zakresu działania Oddziałowego Sądu Koleżeńskiego należy:

- 1) rozpatrywanie i rozstrzyganie spraw członków Towarzystwa w zakresie niedopełnienia obowiązków wynikających ze Statutu i uchwał władz Towarzystwa oraz działania na szkodę Towarzystwa, a także sporów powstałych między członkami Towarzystwa na tle praw i obowiązków wynikających z ich przynależności do Towarzystwa;
- 2) rozstrzyganie sporów powstałych między zarządami kół;
- 3) składanie sprawozdań ze swojej działalności Oddziałowemu Zjazdowi Delegatów.

§ 54

Postanowienia § 36 - 38 stosuje się odpowiednio.

ROZDZIAŁ VI - KOŁA TERENOWE I ZAKŁADOWE

§ 55

1. Zarząd Oddziału może w drodze uchwały powołać:
  - 1) koło terenowe, jeżeli na danym terenie zamieszkuje co najmniej 15 członków Towarzystwa;
  - 2) koło zakładowe, jeżeli w tym samym zakładzie pracy zatrudnionych jest co najmniej 10 członków Towarzystwa.
2. Uchwała Zarządu Oddziału o powołaniu Koła winna określać siedzibę władz Koła oraz teren jego działalności zgodnie z podziałem administracyjnym kraju.
3. Członkowie Towarzystwa mogą organizacyjnie przynależać tylko do jednego Koła, ale mają prawo wyboru przynależności do Koła niezależnie od miejsca zamieszkania lub zatrudnienia.

§ 56

Władzami Koła są:

- 1) Walne Zebranie Członków Koła;
- 2) Zarząd Koła;
- 3) Komisja Rewizyjna Koła.

WALNE ZEBRANIE CZŁONKÓW KOŁA

§ 57

1. Walne Zebranie Członków Koła jest najwyższą władzą Koła i może być zwyczajne i nadzwyczajne.
2. Walne Zebranie Członków Koła zwyczajne, sprawozdawczo-wyborcze jest zwoływane przez Zarząd Koła co 3 lata.

§ 58

1. W Walnym Zebraniu Członków Koła biorą udział:
  - 1) z głosem stanowiącym - członkowie Koła;
  - 2) z głosem doradczym - zaproszeni goście i przedstawiciele Zarządu Oddziału.

2. O miejscu, terminie i porządku obrad Walnego Zebrania Zarząd Koła powiadamia członków Koła i Zarząd Oddziału z co najmniej 7-dniowym wyprzedzeniem.
3. Walne Zebranie jest władne do podejmowania uchwał w I terminie przy obecności co najmniej połowy członków uprawnionych do głosowania, w II terminie bez względu na liczbę obecnych.
4. W przypadku braku quorum w I terminie Zarząd Koła wyznacza II termin, nie wcześniej jednak, niż w godzinę po pierwszym terminie.

Walne Zebranie obraduje według uchwalonego przez siebie regulaminu obrad.

§ 59

Do kompetencji Walnego Zebrania Członków Koła należy:

- 1) rozpatrywanie sprawozdań Zarządu Koła;
- 2) wybieranie prezesa Koła oraz 3 - 4 członków Zarządu Koła;
- 3) wybieranie 3 członków Komisji Rewizyjnej Koła;
- 4) określanie wytycznych dla działalności Koła;
- 5) podejmowanie uchwał i postanowień w sprawach będących przedmiotem obrad;
- 6) wybieranie delegatów na oddziałowy zjazd delegatów.

§ 60

1. Nadzwyczajne Walne Zebranie Członków Koła może odbyć się w każdym czasie w szczególnie uzasadnionych przypadkach z własnej inicjatywy Zarządu Koła, na żądanie Komisji Rewizyjnej Koła lub Zarządu Oddziału, albo na pisemny wniosek 1/3 ogólnej liczby członków Koła.
2. Nadzwyczajne Walne Zebranie Członków Koła jest zwoływane przez Zarząd Koła w terminie 30 dni od daty zgłoszenia wniosku i obraduje nad zagadnieniami, dla których zostało zwołane.

ZARZĄD KOŁA

§ 61

1. W skład Zarządu Koła wchodzi: prezes oraz 3 - 5 członków Zarządu.
2. Zarząd Koła konstituuje się, wybierając spośród siebie wiceprezesa i sekretarza.
3. Posiedzenia Zarządu Koła odbywają się w miarę potrzeby, nie rzadziej jednak, niż raz na kwartał.
4. Uchwały Zarządu Koła zapadają zwykłą większością głosów przy obecności co najmniej 3 członków, w tym prezesa lub wiceprezesa.
5. Zarząd Koła działa w oparciu o regulamin uchwalony przez Zarząd Oddziału.

§ 62

Do zakresu działania Zarządu Koła należy:

- 1) realizacja celów statutowych Towarzystwa na terenie działania Koła;
- 2) kierowanie bieżącą działalnością Koła;
- 3) wykonywanie uchwał i postanowień władz Towarzystwa;
- 4) składanie sprawozdań z działalności Koła Walnemu Zebraniu Członków Koła;
- 5) reprezentowanie Towarzystwa na terenie działania Koła;
- 6) powoływanie Komisji i zespołów, jako organów pomocniczych Zarządu Koła, sprawowanie nad nimi nadzoru i uchwalanie ich regulaminów.

KOMISJA REWIZYJNA KOŁA

§ 63

1. Komisja Rewizyjna Koła składa się z 3 osób, wybranych przez Walne Zebranie Członków Koła.
2. Komisja Rewizyjna Koła wybiera ze swojego grona przewodniczącego i sekretarza.
3. Członkowie Komisji Rewizyjnej Koła nie mogą być członkami Zarządu Koła.
4. Szczegółowy tryb i zakres działania Komisji Rewizyjnej Koła określa regulamin uchwalony przez Walne Zebranie Członków Koła.

§ 64

Członkowie Komisji Rewizyjnej Koła mogą brać udział w posiedzeniach Zarządu Koła z głosem doradczym.

§ 65

Do zakresu działania Komisji Rewizyjnej Koła należy:

- 1) kontrolowanie co najmniej raz w roku całokształtu działalności Koła;
- 2) występowanie do Zarządu Koła z wnioskami wynikającymi z przeprowadzonych kontroli i żądanie wyjaśnień;
- 3) przedstawianie sprawozdań Walnemu Zebraniu Członków Koła;
- 4) wnioskowanie o udzielenie absolutorium ustępującemu Zarządowi Koła.

ROZDZIAŁ VII - MAJĄTEK I FUNDUSZE

§ 66

Majątek Towarzystwa stanowią nieruchomości, ruchomości i fundusze.

Na fundusze składają się:

- 1) składki członkowskie;
- 2) dochody z nieruchomości i ruchomości, będących w użytkowaniu Towarzystwa;
- 3) dotacje i subwencje;
- 4) darowizny i zapisy;
- 5) wpływy z działalności statutowej;
- 6) dochody z działalności gospodarczej, prowadzonej przez Towarzystwo na podstawie odrębnych zezwoleń.

§ 68

1. Wszelkie dokumenty wiążące Towarzystwo pod względem finansowym oraz dokumenty obrotu pieniężnego, obrotu materiałowego i dokumenty o charakterze rozliczeniowym i kredytowym podpisują w imieniu Towarzystwa dwie osoby: Prezes lub sekretarz generalny Towarzystwa oraz skarbnik.
2. Upoważnienia te mogą być przeniesione na inne osoby upoważnione przez Zarząd Główny.

ROZDZIAŁ VIII - ZMIANY STATUTU I ROZWIĄZANIE TOWARZYSTWA

§ 69

Uchwały w sprawie zmiany Statutu podejmuje Krajowy Zjazd Delegatów większością co najmniej 2/3 głosów przy obecności co najmniej połowy delegatów uprawnionych do głosowania.

§ 70

Rozwiązanie Towarzystwa może nastąpić na podstawie uchwały Krajowego Zjazdu Delegatów, powziętej większością do najmniej 3/4 głosów przy obecności co najmniej 2/3 delegatów uprawnionych do głosowania.

Publikacje prasowe:

1. S. Bohdanowicz, Narodowy Czyn Pomocy Szkole, nadzieje i rezultaty, (W:) Oświata i Wychowanie 1988 nr 22
2. Dyskusja redakcyjna, (W:) Odrodzenie 1988 nr 18
3. L. Jastrzębska, Bez fasady, (W:) Głos Nauczycielski 1989 nr 12
4. A. Jeziorna, Róbmy szkołę, (W:) Gazeta Wyborcza 1989 nr 84
5. J. Kraśniewski, Uspołeczniona - znaczy jaka?, (W:) Głos Nauczycielski 1989 nr 7
6. List Ministra Edukacji Narodowej do Przewodniczących Komitetów Rodzicielskich i Dyrektorów Szkół, (W:) Porozumienie, Wydanie specjalne, kwiecień 1988
7. T. Marzec, Nauczyciel - polska - szkoła - postęp pedagogiczny, (W:) Oświata i Wychowanie 1988 nr 2
8. J. Radzewicz, Czym był i jest samorząd uczniowski, (W:) Oświata i Wychowanie 1988 nr 14
9. S. Rogala, Rify uspołecznienia, (W:) Głos Nauczycielski 1989 nr
10. M. Rybarczyk, Czy przybędzie społeczników, (W:) Głos Nauczycielski 1988 nr 48
11. M. Rybarczyk, Gdzie łatwiej o optymizm?, (W:) Głos Nauczycielski 1989 nr 22
12. P. Sarzyński, Mini słowniczek szkoły polskiej, (W:) Polityka 1989 nr 34
13. P. Sarzyński, Rodzice w natarciu, (W:) Polityka 1989 nr 14
14. A. Smolański, Koncepcja szkoły samorządnej i samoregulującej się, (W:) Edukacja 1987 nr 1
15. A. Smolański, Szanse i zagrożenia, (W:) Głos Nauczycielski 1989 nr 4
16. Stanowisko uczestników Krajowego Spotkania Przewodniczących Komitetów Rodzicielskich, (W:) Porozumienie, Wydanie Specjalne PRON, listopad 1988
17. M. Stasińska, J. Gruszyński, Własna szkoła, (W:) Przegląd Tygodniowy 1989 nr 41
18. R. Szadkowski, Róbmy szkołę, (W:) Gazeta Wyborcza 1989 nr 84
19. M. Szymusiak, Zaklęty krąg polskiej oświaty, (W:) Reporter 1989 nr 9
20. E. Wilk, W obronie własnej, (W:) Przegląd Tygodniowy 1989 nr 5

STATUT SZKOŁY PODSTAWOWEJ SPOŁECZNEGO TOWARZYSTWA OŚWIATOWEGO

I. Cele działania Szkoły i jej status

Art. 1

Spółeczna Szkoła Podstawowa (zwana dalej Szkołą) jest zakładana i prowadzona przez Społeczne Towarzystwo Oświatowe. Towarzystwo to wypełnia funkcję osoby prawnej - właściciela i opiekuna Szkoły.

Art. 2

Celem Szkoły jest kształcenie i wychowanie dziecka.

Art. 3

Dobro dziecka jest najwyższą wartością chronioną przez Szkołę.

Art. 4

Szkoła dąży do stworzenia dziecku najkorzystniejszych warunków nauki, respektuje prawo dziecka do szczęśliwego dzieciństwa i harmonijnego rozwoju.

Art. 5

Szkoła działa na podstawie obowiązujących programów nauczania.

Art. 6

Siedzibą Szkoły Podstawowej jest Szczecin.

Art. 7

Środki materialne potrzebne Szkole gromadzi Społeczne Towarzystwo Oświatowe.

II. Społeczność szkolna

Art. 8

Nauczyciele, uczniowie, ich rodzice oraz inni pracownicy Szkoły tworzą wspólnotę szkolną.

Art. 9

Uczniowie mają prawo do poszanowania godności oraz udziału (odpowiednio do swego wieku i możliwości) w formowaniu życia Szkoły. Prawa i obowiązki ucznia określa Karta Praw przygotowana przez samorząd uczniowski.

Art. 10

Uczniowie mają prawo tworzyć własne organizacje oraz działać w ramach samorządu Szkoły.

Art. 11

Rodzice ponoszą część kosztów funkcjonowania Szkoły, mogą jednak ubiegać się z pomocą Szkoły o stypendia dla dziecka.

Art. 12

Szkoła może korzystać ze wsparcia finansowego i materialnego oraz usług osób i instytucji.

Art. 13

Szkoła gwarantuje wszystkim uczniom poszanowanie ich przekonań i światopoglądów.

Art. 14

Prawa nauczycieli reguluje Karta Nauczyciela. Nawiązanie stosunku pracy z nauczycielem następuje na podstawie umowy o pracę. Nauczyciela zatrudnia i zwalnia Dyrektor na wniosek Rady Szkoły. Sprawy dyscyplinarne nauczycieli rozpatruje Dyrektor kierując się postanowieniami Karty Nauczyciela, wew. Regulaminu oraz Kodeksem Pracy.

III. Organa Szkoły

Art. 15

Władzę uchwałodawczą pełni Rada Szkoły, władza wykonawcza należy do Dyrektora, w kwestiach pedagogicznych decyduje Rada Nauczycieli, spory zaś rozstrzyga sąd powołany przez Radę Nauczycieli.

Art. 16

Rada szkoły działa kolegialnie, zbierając się w miarę potrzeb. Złożona jest z nauczycieli, innych pracowników Szkoły, z delegatów uczniów oraz reprezentacji rodziców. Rada Szkoły podejmuje uchwały określające program i perspektywy rozwoju Szkoły.

Art. 17

Rada Szkoły w szczególności:

- a) tworzy program Szkoły,
- b) zatwierdza regulamin samorządu uczniowskiego i Kartę Praw Ucznia,
- c) zatwierdza przedłożony przez Dyrektora budżet Szkoły,
- d) ocenia pracę Szkoły,
- e) wnioskuje o zatrudnienie nauczycieli i innych pracowników Szkoły,
- f) na wniosek Dyrektora może powołać jego Zastępcę,
- g) rozstrzyga wszelkie sprawy nie mieszczące się w kompetencjach innych organów Szkoły,
- h) ustala wysokość opłat uczniowskich.

Art. 18

Wszyscy nauczyciele Szkoły wchodzi w skład Rady Nauczycieli.

Art. 19

Rada Nauczycieli:

- a) określa kierunki działania dydaktyczno-wychowawczego,
- b) przyjmuje, kwalifikuje, promuje i wydala uczniów,
- c) wnioskuje o rozwiązanie umowy o pracę z nauczycielem w wypadku, gdy nie realizuje on celów

Szkoły, d) wybiera ze swego grona i odwołuje Dyrektora.

Art. 20

Dyrektor Szkoły wybierany jest na czteroletnią kadencję przez Radę Nauczycieli. Pełniąc funkcje administracyjne i pedagogiczne nie traci statusu i praw nauczyciela - jego podstawowym zadaniem organizacyjnym jest zapewnienie sprawnego funkcjonowania Szkoły.

Art. 21

Dyrektora zatrudnia Społeczne Towarzystwo Oświatowe. Dyrektor odpowiada za sprawy majątkowe przed Zarządem S.T.O.

Art. 22

Dyrektor:

- a) kieruje realizacją programu Szkoły uchwalonego przez Radę Szkoły,
- b) kieruje bieżącą działalnością Szkoły,
- c) reprezentuje Szkołę,
- d) tworzy warunki doskonalenia kwalifikacji pracowniczych,
- e) na wniosek Rady Szkoły zatrudnia i zwalnia pracowników Szkoły oraz podpisuje umowy i zlecenia,
- f) kontroluje przestrzeganie dyscypliny pracy, ponosi odpowiedzialność za bezpieczeństwo i higienę pracy,
- g) uczestniczy w posiedzeniach Rady Nauczycieli,
- h) odpowiada za całość dokumentacji Szkoły,
- i) kontroluje pracę personelu pracowniczego Szkoły,
- j) odpowiada za zaopatrzenie Szkoły, za stan pomocy szkolnych i sprzętu.

IV. Przepisy końcowe i przejściowe

Art. 23

Szkoła może rozpocząć działalność w oparciu o niepełną strukturę klas z tym jednak, że muszą być uruchomione klasy początkowe, tak by zapewnić uczniom ciągłość nauczania w Szkole.

Art. 24

Programy zajęć dodatkowych będą przygotowywane i wprowadzane stopniowo w miarę możliwości finansowych i organizacyjnych oraz zainteresowania uczniów, rodziców i nauczycieli.

Art. 24

Szkoła może podjąć działalność w tymczasowej siedzibie, w oparciu o wstępny preliminarz budżetowy.

Art. 25

Skład pierwszego zespołu nauczycieli oraz osobę Dyrektora ustala Komitet Organizacyjny Szkoły. Do niego należy pierwsza rekrutacja uczniów i reprezentowanie Szkoły wobec władz. Przez pół roku funkcjonowania Szkoły Komitet Organizacyjny pełni funkcje Rady Szkoły.

STATUT
SPOŁECZNEGO LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO
(w Suwałkach)

I. Cel działania Szkoły i jej status

Art. 1

Celem Społecznego Liceum Ogólnokształcącego zwanego dalej Szkołą jest wykształcenie i wychowanie światłego człowieka, przygotowanego do życia we współczesnym świecie.

Art. 2

Szkołę zakłada i utrzymuje Stowarzyszenie Gaudium et Spes. Szkoła działa w ramach obowiązującego ustawodawstwa. Ma status instytucji społecznej. Szkoła działa pod merytoryczną opieką Senatu Uniwersytetu Warszawskiego i nadzorem Ministra Edukacji Narodowej, nie podlega organom terenowej administracji oświatowej.

Art. 3

Siedzibą Szkoły jest Miasto Suwałki.

Art. 4

Działalność swą Szkoła prowadzi w oparciu o związki z uczelniami, stowarzyszeniami społeczno-kulturalnymi oraz innymi instytucjami życia intelektualnego.

Art. 5

Zasoby materialne Szkoły pochodzą z zapisów, dotacji, opłat uczniowskich, darowizn przekazywanych Stowarzyszeniu Gaudium et Spes.

II. Społeczność szkolna

Art. 6

Uczniowie, ich rodzice oraz nauczyciele i administracja Szkoły tworzą społeczność szkolną, dbającą o dobre imię i interesy Szkoły.

Art. 7

Uczniowie:

- stanowią najważniejszą część społeczności szkolnej,
- stają się podmiotem praw i obowiązków z chwilą zakwalifikowania się w poczet uczniów,
- mają prawo i obowiązek ochrony własnej godności oraz prawo do jej uszanowania bez względu na osiągnięte wyniki w nauce,
- mają mieć zapewnione poczucie bezpieczeństwa oraz możliwość wpływania na życie Szkoły poprzez przedstawianie swoich racji, działalność samorządową i nieskrępowany wybór ze swego grona przedstawicieli do Rady Szkoły,
- mają prawo do nauki zindywidualizowanej, w klasach i zespołach gwarantujących wysoki poziom

- nauczania i oddziaływań wychowawczych,
- mogą ubiegać się o stypendia,
  - praca domowa ucznia i jego osiągnięcia pozaszkolne stanowią dobro chronione i doceniane przez Szkołę.

Art. 8

Szczegółowe uprawnienia ucznia określa Karta Praw Ucznia zatwierdzona przez Radę Szkoły na wniosek samorządu uczniowskiego. Samorząd ten działa w formie zebrań ogólnoszkolnych, klasowych oraz przez delegatów do Rady Szkoły. Spory między

Art. 9

Rodzice powinni brać czynny udział w życiu Szkoły. Przez swoich delegatów do Rady Szkoły rodzice będą wpływać na proces dydaktyczny i wychowawczy oraz warunki bytowe dzieci. Szkoła widzi w rodzicach rzeczników interesów rodziny, respektuje władzę rodzicielską i prawo rodziców do ingerencji w życie Szkoły.

Art. 10

Na forum Szkoły rodzice działają indywidualnie oraz w formie zebrań ogólnych, klasowych, poprzez delegatów do Rady Szkoły oraz w ramach Stowarzyszeń Gaudium et Spes.

Art. 11.

Nauczyciel jest osobą decydującą o nauczaniu. Jego praca traktowana jest jako proces twórczy. Szkoła dąży do tego, aby nauczyciele posiadali najwyższe kwalifikacje zawodowe i moralne, nawiązujące do najświetniejszych tradycji polskiego szkolnictwa.

Art. 12

Dobro ucznia jest dla nauczyciela wartością nadrzędną.

Art. 13

Prawa nauczycieli reguluje Karta Nauczyciela. Nawiązanie stosunku pracy z nauczycielami następuje na podstawie umowy o pracę. Nauczyciela zatrudnia i zwalnia Dyrektor. Decyzja w tej sprawie wymaga zgody Rady Nauczycieli.

III. Organa Szkoły

Art. 14

Władzę uchwalodawczą pełni Rada Szkoły. Władza wykonawcza należy do Dyrektora, w kwestiach pedagogicznych decyduje Rada Nauczycieli, spory zaś rozstrzyga sąd powołany przez Radę Nauczycieli.

Art. 15

Rada Szkoły działa kolegialnie, zbierając się w miarę potrzeb. Złożona jest z nauczycieli, delegatów uczniów, reprezentacji rodziców oraz przedstawicieli Stowarzyszenia Gaudium et Spes. Rada Szkoły podejmuje uchwały określające program i perspektywy rozwoju. Działa na podstawie Statutu Szkoły.

Art. 16

Rada Szkoły w szczególności:

- a) organizuje życie społeczne Szkoły,

- b) zatwierdza regulamin samorządu uczniowskiego i Kartę Praw Ucznia,
- c) zatwierdza przedłożony przez Dyрекcję bieżący program działania Szkoły,
- d) ocenia na bieżąco pracę Szkoły,
- e) rozstrzyga wszelkie sprawy nie mieszczące się w kompetencji innych organów Szkoły.

Art. 17

Kwestie pedagogiczne rozstrzyga Rada Nauczycieli, złożona ze wszystkich osób prowadzących stałe zajęcia pedagogiczne z uczniami. Do oceny konkretnej sprawy Rada może powołać ekspertów spoza swojego grona. Rada Nauczycieli działa plenarnie oraz poprzez wybierane z jej grona zespoły. Uczniowie i nauczyciele mają prawo odwołać się od decyzji zespołu do plenum Rady. Posiedzenia Rady Nauczycieli prowadzi Dyrektor.

Art. 18

Rada Nauczycieli w szczególności:

- a) przyjmuje, kwalifikuje, promuje i wydala uczniów,
- b) akceptuje decyzje Dyrektora dotyczące zatrudnienia bądź zwolnienia nauczycieli,
- c) wybiera i odwołuje w porozumieniu z Zarządem Gaudium et Spes Dyrektora,
- d) na wniosek Dyrektora powołuje i odwołuje Zastępcę Dyrektora,
- e) zatwierdza i koryguje programy nauczania i przedkłada je do akceptacji w myśl obowiązujących przepisów Ministrowi Edukacji Narodowej.

Art. 19

Dyrektor szkoły wybierany jest na czteroletnią kadencję przez Radę Nauczycieli. Pełniąc funkcje administracyjne i pedagogiczne nie traci statusu i praw nauczyciela - jego podstawowym zadaniem jest zagadnienie sprawnego funkcjonowania Szkoły.

Art. 20

Realizując swoje czynności Dyrektor:

- a) dba o prestiż i kształt Szkoły,
- b) kieruje bieżącą działalnością Szkoły,
- c) przygotowuje program działania Szkoły przedkładany corocznie Radzie Szkoły,
- d) reprezentuje Szkołę,
- e) ułatwia doskonalenie kwalifikacji pracowniczych,
- f) tworzy pozytywny klimat nauczania i uczenia się,
- g) dba o życzliwą współpracę w ramach społeczności szkolnej,
- h) zatrudnia pracowników pedagogicznych i administracyjnych oraz podpisuje umowy zlecenia,
- i) kontroluje przestrzeganie dyscypliny pracy,
- j) hospituje i uczestniczy w wybranych zajęciach,
- k) naucza na prawach nauczyciela otrzymując z tytułu wykonywania funkcji kierowniczej dodatkowe wynagrodzenie,
- l) prowadzi posiedzenia Rady Nauczycieli,
- l) wykonuje inne czynności powierzone mu przez Radę Szkoły.

Art. 21

Sprawami administracyjnymi zawiaduje Dyrekcja, złożona z Dyrektora, jego Zastępcy i Księgowego. Dyrekcja kolegialnie prowadzi sprawy majątkowe Szkoły, pozostając w stałym kontakcie z Zarządem

Stowarzyszenia Gaudium et Spes, który corocznie udziela Dyrektorowi absolutorium z tytułu gospodarki majątkiem powierzonym Szkole.

Art. 22

Realizując swoje czynności Zastępca Dyrektora:

- a) pełni z urzędu funkcję sekretarza Rady Szkoły,
- b) zastępuje Dyrektora w granicach doraźnie udzielanych upoważnień,
- c) prowadzi i odpowiada za całość dokumentacji Szkoły,
- d) kontroluje pracę personelu pomocniczego Szkoły,
- e) odpowiada za porządek i wygląd Szkoły,
- f) odpowiada za zaopatrzenie Szkoły, za stan pomocy szkolnych i sprzętu,
- g) przygotowuje pisma wychodzące ze Szkoły,
- h) odpowiada za przeprowadzenie wyborów Dyrektora.

Art. 23

Działając z upoważnienia Stowarzyszenia Gaudium et Spes Księgowy:

- a) prowadzi całość spraw finansowych i majątkowych Szkoły,
- b) kontrasygnuje pisma dotyczące spraw majątkowych i zaopatrzenia,
- c) prowadzi rozliczenia bieżące,
- d) dysponuje kasą podręczną,
- e) pobiera z banku środki na wypłaty i bieżącą działalność Szkoły,
- f) prowadzi inwentaryzację zasobów materialnych Szkoły,
- g) przygotowuje umowy o pracę i preliminarze budżetowe,
- h) reprezentuje Szkołę w kontaktach z władzami finansowymi.

Art. 24

Pomocniczy personel administracyjny angażuje Dyrektor, który określa zakres obowiązków i wynagrodzenie w ramach budżetu i zadań Szkoły.

IV. Działalność dydaktyczna i wychowawcza Szkoły

Art. 25

Szkoła jest otwarta na różne idee i światopoglądy, zgodne z przyjętymi w społeczeństwie normami moralnymi.

Zasady przyjmowania kandydatów, zasady kwalifikowania i wydawania świadectw oraz podstawowe kwestie dydaktyczne i wychowawcze określa Rada Nauczycieli w oparciu o "Program działalności oświatowej i wychowawczej Szkoły".

V. Przepisy końcowe i przejściowe

Art. 26

Tekst niniejszego Statutu może być nowelizowany przez Radę Szkoły. Uchwały w tej kwestii zapadają kwalifikowaną większością głosów. Znowelizowany tekst Statutu przedstawiany jest do akceptacji w myśl obowiązujących przepisów Ministrowi Edukacji Narodowej.

Art. 27

Decyzję o ewentualnej likwidacji Szkoły podejmuje kwalifikowaną większością głosów Nadzwyczajne Walne Zebranie Stowarzyszenia Gaudium et Spes zwołane na wniosek Zarządu Stowarzyszenia.

Art. 28

Władze Szkoły będą służyły do jak najszybszego uzyskania przez Szkołę uprawnień państwowych z zachowaniem społecznego charakteru Szkoły.

Art. 29

Szkoła może rozpocząć działalność w oparciu o niepełną strukturę klas, z tym, że muszą być uruchomione klasy początkowe, tak aby zapewnić uczniom ciągłość nauczania w Szkole. W każdej fazie swej działalności Szkoła zapewnia uczniom opiekę i ponosi odpowiedzialność za bezpieczeństwo i higienę pracy.

W razie odejścia któregoś z uczniów ze Szkoły przed ukończeniem pełnego programu nauki, nauczyciele zapewnią mu wcześniej odpowiednie przygotowanie, umożliwiające przejście do szkoły państwowej.

Art. 31

Programy zajęć dodatkowych będą przygotowywane i wprowadzane stopniowo, w miarę możliwości finansowych i organizacyjnych oraz zainteresowania uczniów, rodziców i nauczycieli.

Art. 32

Szkoła może podjąć działalność w tymczasowej siedzibie, w oparciu o wstępny preliminarz budżetowy.

Art. 33

Skład pierwszego zespołu nauczycieli oraz osobę Dyrektora ustali Zarząd Stowarzyszenia Gaudium et Spes. Do Dyrektora będzie należała wstępna rekrutacja uczniów i reprezentowanie Szkoły wobec władz. Przez pół roku od uruchomienia Szkoły Rada Nauczycieli poszerzona o Zarząd Stowarzyszenia Gaudium et Spes będzie wypełniała funkcje przypisane Radzie Szkoły.

STATUT
TOWARZYSTWA PRZYJACIÓŁ I SPOŁECZNEGO
LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO W WARSZAWIE

I. POSTANOWIENIA OGÓLNE

Art. 1

Towarzystwo Przyjaciół I Społecznego Liceum Ogólnokształcącego - zwane dalej Towarzystwem - działa w celu założenia, utrzymania i rozwoju I Społecznego Liceum Ogólnokształcącego w Warszawie.

Art. 2

Realizując swe cele Towarzystwo gromadzi środki materialne oraz zdobywa moralne wsparcie od osób i instytucji. W szczególności Towarzystwo współdziała z władzami Uniwersytetu Warszawskiego, którego Senat sprawuje opiekę nad Szkołą. Towarzystwo utrzymuje stałą więź z analogicznymi stowarzyszeniami, w tym ze Społecznym Towarzystwem Oświatowym.

Art. 3

Towarzystwo ma osobowość prawną, działa na terenie kraju na podstawie prawa o stowarzyszeniach.

Art. 4

Siedzibą Towarzystwa jest miasto stołeczne Warszawa.

Art. 5

Towarzystwo używa pieczęci okrągłej z napisem w otoku "Towarzystwo Przyjaciół I Społecznego Liceum Ogólnokształcącego" oraz napisem pośrodku "Zarząd Towarzystwa".

II. CZŁONKOWIE TOWARZYSTWA

Art. 6

Członkowie Towarzystwa dzielą się na zwyczajnych i wspierających.

Art. 7

Członkiem zwyczajnym może zostać każdy pełnoletni obywatel polski, który akceptuje i gotów jest realizować cele i postanowienia Towarzystwa oraz wносить składkę członkowską.

Art. 8

Członek zwyczajny ma prawo:

- 1) czynnego i biernego wyboru władz Towarzystwa,
- 2) współdziałania w formowaniu i realizacji zadań Towarzystwa poprzez udział w zebraniach i działalność indywidualną.

Art. 9

Członkiem wspierającym może zostać osoba prawna świadcząca pomoc materialną lub moralną Towarzystwu. Ma ona prawo brania udziału w pracach Towarzystwa za pośrednictwem upoważnionego przedstawiciela.

Art. 10

Członkostwo zawiązuje się z chwilą przyjęcia deklaracji kandydata przez Zarząd Towarzystwa, ustaje zaś drogą zrzeczenia się na piśmie członkostwa, bądź skreślenia z listy członków przez Zarząd Towarzystwa z powodu niewypełniania obowiązków przez danego członka w okresie dłuższym niż jeden rok, bądź wykluczenia danego członka uchwałą Walnego Zebrania w razie utraty publicznej wiarygodności.

III. WŁADZE TOWARZYSTWA

Art. 11

Władzami Towarzystwa są: Walne Zebranie, Zarząd Towarzystwa oraz Komisja Rewizyjna.

Art. 12

Kadencja Zarządu Towarzystwa i Komisji Rewizyjnej trwa cztery lata. Członkowie wybrani do tych organów pełnią swe funkcje honorowo. Zarząd Towarzystwa ma prawo angażować ekspertów na podstawie umowy o dzieło, a w przypadku księgowego i radcy prawnego - na podstawie umowy-zlecenia. Podstawą zatrudnienia pracowników Liceum są umowy o pracę.

Art. 13

Uchwały władz Towarzystwa podejmowane są zwykłą większością głosów przy obecności co najmniej połowy osób uprawnionych do głosowania. W razie braku quorum na Walnym Zebraniu decyduje ono w drugim terminie zwykłą większością głosów członków obecnych.

Art. 14

Najwyższą władzą Towarzystwa jest Walne Zebranie ogółu członków zwyczajnych. Zbiera się ono corocznie. Na wniosek Zarządu Towarzystwa bądź Komisji Rewizyjnej, bądź co najmniej dziesięciu członków zwyczajnych zwoływane jest w terminie miesiąca Nadzwyczajne Walne Zebranie. W Walnych Zebraniach mogą uczestniczyć z prawem głosu opiniodawczego przedstawiciele członków wspierających oraz eksperci zaproszeni przez Zarząd Towarzystwa lub Komisję Rewizyjną.

Art. 15

Kompetencje Walnego Zebrania obejmują prawo:

- 1) uchwalania programu działania Towarzystwa,
- 2) wyboru Zarządu Towarzystwa i Komisji Rewizyjnej zgodnie z przyjętym regulaminem wyborów,
- 3) rozpatrywania sprawozdań z działalności pozostałych władz Towarzystwa,
- 4) oceny pracy Społecznego Liceum Ogólnokształcącego,
- 5) udzielania absolutorium ustępującemu Zarządowi na wniosek Komisji Rewizyjnej,
- 6) odwołania Zarządu Towarzystwa lub jego poszczególnych członków przed upływem kadencji,
- 7) zatwierdzania regulaminów wewnętrznych Towarzystwa,
- 8) uchwalania wysokości składek członkowskich i budżetu Towarzystwa zawierającego też budżet Liceum,

- 9) wypełniania funkcji sądu koleżeńskiego,
- 10) podejmowania uchwał we wszystkich sprawach nie mieszczących się w kompetencji Zarządu Towarzystwa, bądź Komisji Rewizyjnej,
- 11) podjęcia uchwały Towarzystwa.

Art. 16

Zarząd Towarzystwa składa się z Prezesa, Sekretarza, Skarbnika oraz pięciu innych członków. Zarząd obraduje na posiedzeniach zwoływanych przez Prezesa nie rzadziej niż raz w miesiącu z wyłączeniem okresu wakacji szkolnych. W posiedzeniach Zarządu mogą brać udział z głosem doradczym członkowie Komisji Rewizyjnej, Dyrektor Społecznego Liceum Ogólnokształcącego oraz zaproszeni eksperci.

Art. 17

Kompetencje Zarządu Towarzystwa obejmują:

- 1) reprezentowanie Towarzystwa na zewnątrz i działanie w jego imieniu,
- 2) kierowanie bieżącą pracą Towarzystwa,
- 3) utrzymywanie kontaktu ze Społecznym Liceum Ogólnokształcącym,
- 4) zatwierdzanie bilansu budżetowego,
- 5) zarządzanie majątkiem i funduszami Towarzystwa,
- 6) podejmowanie uchwał o nabywaniu, zbywaniu i obciążaniu majątku Towarzystwa oraz o zbiórkach publicznych na rzecz Towarzystwa.

Art. 18

Komisja Rewizyjna składa się z pięciu członków. Obraduje ona minimum raz w roku przed Walnym Zebraniem przygotowując ocenę pracy Towarzystwa i jego Zarządu pod względem celowości, rzetelności i gospodarności. W szczególności Komisja Rewizyjna przedkłada Walnemu Zebraniu wniosek o absolutorium dla ustępującego Zarządu, bądź wniosek o odwołanie go przed upływem kadencji.

IV. MAJĄTEK TOWARZYSTWA

Art. 19

Majątek Towarzystwa stanowią nieruchomości, ruchomości i fundusze. Majątek ten powstaje ze składek członkowskich, z dochodów z nieruchomości, z dotacji i subwencji, z dochodów z działalności gospodarczej, z darowizn, spadków i zapisów oraz ze zbiórek publicznych. Do majątku Towarzystwa zalicza się też opłaty uczniowskie i stypendia pozyskane w związku z działalnością Społecznego Liceum Ogólnokształcącego.

Art. 20

Pisma w sprawach majątkowych podpisują łącznie Prezes, Sekretarz i Skarbnik.

Art. 21

Zasadnicza część majątku Towarzystwa ma służyć utrzymaniu I Społecznego Liceum Ogólnokształcącego w Warszawie. Liceum to działa na podstawie własnego statutu.

V. POSTANOWIENIA KOŃCOWE I PRZEJŚCIOWE

Art. 22

Zmian w Statucie Towarzystwa dokonuje kwalifikowaną większością dwóch trzecich głosów Walne Zebranie członków.

Art. 23

O ewentualnym rozwiązaniu Towarzystwa decyduje kwalifikowaną większością dwóch trzecich głosów Nadzwyczajne Walne Zebranie członków poświęcone tej właśnie sprawie. W razie rozwiązania Towarzystwa jego majątek przekazywany jest wraz ze Społecznym Liceum Ogólnokształcącym analogicznej organizacji społecznej. Towarzystwo może zdecydować o ewentualnej likwidacji I Społecznego Liceum Ogólnokształcącego, co zarazem oznacza rozwiązanie Towarzystwa.

Art. 24

Sprawy związane z rejestracją i uruchamianiem Towarzystwa prowadzą tymczasowe władze, wybrane na zebraniu założycielskim.

PROGRAM DZIAŁALNOŚCI OŚWIATOWEJ I WYCHOWAWCZEJ SPOŁECZNEGO LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO W WARSZAWIE

Organizacja pracy Szkoły będzie dostosowana do zmieniających się uwarunkowań oraz zapotrzebowań społeczności szkolnej. Niniejszy projekt jest otwarty, opisuje stan organizacyjny Szkoły w chwili rozpoczęcia prac nad szczegółowymi programami jej działalności.

1. Organizacja procesu dydaktycznego

W pierwszym roku działania Szkoły przewiduje się uruchomienie dwóch klas pierwszych. Szkoła docelowo będzie składać się z ośmiu klas liczących do 15 uczniów. Zakładamy, że w Szkole powinny działać dwie równoległe klasy dla każdego poziomu. Czas podstawowych zajęć szkolnych ucznia nie powinien przekraczać 30 godzin tygodniowo. Pensum dydaktyczne nauczyciela będzie wynosić 18 godzin tygodniowo. Wszystkie zajęcia pozalekcyjne będą nieobowiązkowe - wybór zajęć pozalekcyjnych będzie dobrowolny i zgodny z zainteresowaniami ucznia.

2. Organizacja roku szkolnego

Rok szkolny będzie składał się z trzydziestu sześciu tygodni zajęć:

- rozpocznie się tygodniowym obozem adaptacyjnym,
- trzydzieści trzy tygodnie trwają zajęcia na terenie Szkoły,
- dwa tygodnie przeznaczają się na szkołę wyjazdową.

3. Organizacja treści nauczania

Celem zwiększenia efektywności procesu dydaktycznego treści nauczania zostaną zorganizowane w pięć bloków tematycznych:

- BLOK HUMANISTYCZNY obejmuje treści nauczania języka polskiego, historii i łaciny z elementami wiedzy o kulturze antycznej,
- BLOK MATEMATYCZNO-FIZYCZNY obejmuje treści nauczania matematyki, fizyki z astronomią oraz podstaw informatyki,
- BLOK PRZYRODNICZY obejmuje treści nauczania biologii, chemii i geografii,
- BLOK ROZWOJU PSYCHOFIZYCZNEGO obejmuje treści wychowania fizycznego, przysposobienia obronnego, zajęć praktyczno-technicznych, wychowania plastycznego i muzycznego oraz higieny i przygotowanie do życia w rodzinie i społeczeństwie,
- BLOK JĘZYKÓW OBCYCH obejmuje obowiązkowe nauczanie dwóch języków obcych. Szkoła będzie dążyć do zapewnienia uczniom możliwie szerokiego wyboru języków.

4. Organizacja tygodnia pracy ucznia

Zajęcia obowiązkowe rozłożone zostaną na pięć dni. Liczba zajęć obowiązkowych nie powinna przekraczać sześciu godzin dziennie. Szczegółowy rozkład zajęć będzie opracowany po zatwierdzeniu programów poszczególnych bloków.

5. Działalność wychowawcza Szkoły

Szkoła uwzględni decydującą rolę rodziców w wychowaniu swoich dzieci. Koncentrując się na wykształceniu światłego człowieka, otwartego na ludzi i świat, u którego na pierwszym planie winny wystąpić wartości inteligencji, woli, sumienia i braterstwa.

Społeczność szkolna zachowując porządek moralny, mając na względzie powszechny pożytek, stwarzać będzie warunki, by każdy mógł szukać prawdy i swobodnie wyrażać swoje opinie.

Nauczyciele usilnie będą pracować nad tym, by wszyscy uświadomili sobie obowiązek pracy nad sobą i pomagania w tym innym.

6. Oceny i promocje

O formach oceniania pracy ucznia decydować będzie zespół nauczycieli uczących w danym bloku tematycznym. Zastosowanie pod koniec roku czterostopniowej skali ocen (2, 3, 4, 5) pozostawia się nauczycielowi odpowiedzialnemu za dany blok.

O promocji uczniów decydować będzie Rada Nauczycieli. Rada może przyznać prawo do indywidualnego toku nauki. Może ono objąć zarówno uczniów wyróżniających się, jak i słabszych. Daje to szansę niepowtórzenia roku przez uczniów posiadających zaległości.

7. Siedziba Szkoły

Szkoła działalność swą rozpocznie w tymczasowej siedzibie. Będzie też korzystała z pomieszczeń instytucji, stowarzyszeń, uczelni i klubów. Szkoła będzie dążyć do posiadania własnego budynku.

8. Opieka naukowa i dydaktyczna

O pełnienie opieki naukowej i dydaktycznej Szkoła zwróci się do Uniwersytetu Warszawskiego. W pierwszym roku istnienia Szkoły, jeszcze przed podjęciem pracy z młodzieżą, działać będzie przy Uniwersytecie Seminarium przygotowujące szczegółowe programy nauczania w blokach tematycznych. Przygotowana zostanie lista kandydatów do klas pierwszych oraz ustalony zostanie szczegółowy przydział czynności nauczycieli i wstępny preliminarz budżetowy. W tym czasie praca nauczycieli nie będzie honorowana.